

RAPÒ SOU DWA MOUN ANN AYITI NAN ANE 2012

REZIME EGZEKITIF

Ayiti se yon repiblik konstititsyonèl ki gen yon sistèm politik avèk plizyè pati ladan. Nan dezyèm tou eleksyon yo, elektè yo te chwazi Prezidan Michel Martelly, ki te prete sèman nan mwa me 2011 lan. Dapre obsèvatè entènasyonal yo, anjeneral, eleksyon prezidansyèl ak eleksyon palmantè yo lib epi san patipri, malgre kèk akizasyon fwòd ak iregilarite. Gouvènman an pat òganize eleksyon pasyèl pou Sena a ak eleksyon lokal yo ki te pwograme okòmansman pou mwa oktòb 2011. Gouvènman an te anvizaje eleksyon yo pou mwa novanm 2012, paske te gen yon enpas ant pouvwa egzekitif, lejislatif ak jidisyè yo konsènan ki pwozedi ki konvenab pou etabli yon Konsèy Elektoral Pèmanan. Fòs lapolis yo te fè otorite sivil yo konnen te genyen kèk ka kote ansyen militè epi moun ki swete retou lame ann Ayiti te eseye wete kontwòl ak otorite nan men otorite sivil yo. Otorite yo te pran mezi pou mete yo sou kontwòl.

Pi gwo obstak sektè dwa moun lan rankontre te gen pou wè ak yon gouvènans demoktratik ki fèb nan peyi a; etadedwa te preske pat egziste, epi anplis genyen yon sistèm jidisyè fèb ki sibi gwo enfliyans politik; genyen tou yon koripsyon kwonik epi grav kiafekte tout branch gouvènman an.

Pami pwoblèm fondamantal ki genyen nan dwa moun yo, nou kapab konte kèk ka kote ofisyèl gouvènman yo te touye moun yon fason arbitrè epiilegal ; kote yo itilize lafòs eksesif kont moun yo sispèk epi k ap manifeste; prizon yo te gen twòp moun epi yo te nan move eta sanitè; detansyon ki dire lontan avan jijman fèt; yon sistèm jidisyè ki pa sifilan, pa fyab epi ki pa konsistan men ki sibi anpil enfliyans ekstèn epi pèsonèl; kadejak, lòt ka vyolans, epi diskriminasyon sosyete a kont fanm yo; abi timoun; majinalizasyon sosyal kominate minorité yo; epi trafik moun. Te kontinye genyen akize manm MISYON NASYONZINI POU Estabilite Ann Ayiti (MINUSTAH) yo pou eksplwatasyon ak abi seksyèl. Vyolans ak krim nan kan kote anviwon 369.000 moun ki pat gen kay pou rete nan peyi a (IDP) te toujou yon pwoblèm.

Malgre gouvènman an te pran kèk mezi pou li pouswiv oubyen pini kèk ofisyèl gouvènman ak lapolis ki te komèt abi, te kontinye genyen rapò gouvènman an te ka kwè epi ki te akize otorite yo pou patisipasyon nan pratik koripsyon san yo pa resevwa okenn pinisyon. Nouvo kò jidisyè endepandan yo te fèk kreye an te sispan yon jij nan travay li paske jij lan te libere yon moun ki te komèt yon krim ki te atire anpil atansyon.

Seksyon 1. Respè pou Entegrite Moun, ki gen ladan I pwoteksyon kont:**a. Mezi abitrè oubyen ilegal ki prive moun de lavi**

Pat genyen okenn rapò sou okenn moun yo te touye pou rezon politik. Te gen kèk rapò pasi pala ki te fè konnen kèk otorite lapolis ak lòt otorite gouvènman an te patisipe nan touye moun yon fason abitrè oubyen ilegal. Se yon sèl nan akizasyon sa yo ki rive jis nan arestasyon oubyen kondanasyon.

Nan mwa fevriye, Sibstiti Jijdepè nan vil Chantal (Depatman Sid) ki rele Barthelemy Vaval tire epi touye Marc Sony Dorestant, ki tap temwaye nan yon odyans kou penal ki te sou sipèvizon M. Vaval. M. Vaval di li te tire lè Marc Sony Dorestant t ap eseye sove pou li kite pwosedi a. Dorestant te mouri lopital byen bonè nan demen maten. Okèn ankèt pat fèt sou afè sa a.

Le 17 avril, yon ajan nan Inite Sikilasyon Polis Nasyonal Ayisyèn lan (PNH), ki rele Walky Calixte, pèdi lavi li lè yon gwoup bandi te tire li pandan li t ap soti lakay li nan Matisan. Avan sa, nan menm jou an, Walky Calixte te arete Mark Charles, Jr., yon manm yon gang ki te neve epi yon ajan sekirite pou Rodriguez Sejour, ki nan epok sa a te depite Bèlè. Ajan Calixte te arete Mark Charles, Jr. paske li te sispèk li te an posesyon zam ilegal. Se swadizan sou presyon Rodriguez Sejour, Minis Lajistis lan, Michel Brunache, te konvenk Komisè Gouvènman Pòtoprens lan, Jean Renal Senatus, pou li te wete akizasyon an kont Charles, Jr. Dapre alegasyon yo, Charles ak plizyè konplis te sikile nan Pòtoprens pou chèche Calixte, epi yo t ap pwovoke ak anmède ajan PNH yo te rankontre sou wout yo. Lè yo te jwenn Calixte, rapò yo fè konnen gwoup lan te kòmanse tire epi yo te asasine li. Nan landmen, ajan Inite Sikilasyon PNH yo te fè yon grèv pou egzije otorite yo tradui asasen yo lajistis. Kòm repons, otorite siperyè PNH yo te pwomèt yon ankèt total t ap fèt sou ka sa a, epi nan dat 20 avril, yo te fè soti yon deklarasyon nan laprès pou mande kowoperasyon Sejour nan zafè a. Pa gen okenn lòt arestasyon ki te janm fèt.

Nan dat 18 avril, Mercidieu Valentin Calixte, yon reprezantan palè nasyonal epi yon konseye prezidan an, te asasine Octanol Derissant nan Fon Parizyen, yon vil ki pa lwen pasaj fwontyè ant Ayiti ak Republik Dominikèn ,nan Malpas. Jou sa a, Calixte, ki te sipèvizè aktivite sou fwontyè a nan Malpas, te fèmen pasaj lan anvan lè yo te konn fè sa nòmalman, epi sa te monte tansyon machann ayisen yo-. Derissant, ki te soti nan travay li nan Republik Dominikèn, te rive egzakteman lè yon deblozay t ap kòmanse. Moun Fon Parizyen yo kesyone Calixte sou aksyon

abitrè li te komèt lan, epi dezagreman an te vin pi vyolan, epi gen temwen ki di Calixte te kòmanse joure moun nan zòn nan yo. Lè dezagreman an te vin monte nan pi wo pwen li, moun Fon Parizyen yo te menase pou yo anpeche Calixte tounen Pòtoprens si li te kontinye manke yo dega epi fè yo abi. Nan moman sa a, Calixte te rale zam li epi li te tire anlè. Rezidan yo kouri kache. Pita nan apremidi, Calixte avèk omwen yon lòt ajan PNH kòmanse tire nan yon ba kote yon gwoup te reyini pou delibere sou evènman jounen an. Se konsa Derissant te pran bal la epi li mouri. Yon Enspektè Divizyon siperyè nan PNH lan, Jean Garry Roc, ki te prezan nan ba a, te fè konnen li te oblige kache pou li pat blese tou. Derissant mouri pandan Roc avèk kat (4) lòt ajan PNH t ap transpòte li nan yon lopital nan zòn lan. Apre krim sa a, moun nan zòn lan pran lari pou yo, epi yo boule kawotchou ak mete barikad sou wout nasyonal yo. PNH limenm te rele Inite Depatmantal pou Mentyen Lòd (UDMO) pou restore lapè nan zòn lan. Apre sa, otorite yo te arete Calixte epi yo akize li pou lanmò Derissant an. Apre Calixte te pase sèt (7) mwa nan prizon, nan kòmansman mwa novanm, Jij Fernaud Judes-Paul te lage li san yo pa fè pwosè, paske li jije pat gen ase prèv pou etabli yon lyen ant Calixte ak assasina Derissant an. Liberasyon Calixte lan te pwovoke yon gwo endiyasyon nan sosyete civil lan ak nan mitan reprezantan kominate entènasyonal lan, ki te wè evènman sa a tankou yon egzanp kilti enpinite an. An reyakson apre kondanasyon jeneral liberasyon an, Kou Siperyè Jidisyè an (CSPJ) te sispann Jij Judes-Paul nan travay li nan mwa desanm.

Genyen ajan PNH yo te site non yo nan lòt assasina abitrè yo te komèt kont sivil. Nan kòmansman mwa oktòb lan, rezidan Fò Libète te pwoteste kont yon desizyon gouvènman an te pran pou abandone konstriksyon yon pò. Lè manifestan yo te vin pi ajite, PNH lan te sèvi avèk metòd nòmal yo pou kontwole foul lan, sa vle di yo te tire kèk koutzam anlè pou dispèse foul lan avèk bal reyèl. Dapre medya lokal yo, yon manifestan te pèdi lavi li epi te gen twa lòt ki te blese. Lè sa a, manifestan yo te mete dife nan komisarya lokal lan. Rive nan mwa oktòb, pat gen okenn pouosit ki te fèt kont moun ki te komèt zak sa yo.

Lalwa egzije pou otorite yo voye bay Ofis Enspektè Jeneral (OIG) lan tout ka ki gen ladan yo akizasyon kont PNH yo pou move konduit kriminèl. Men, piske pa gen ase anketè epi manke konesans, se raman otorite yo te mennen anket oubyen fèmen dosye yo nan yon delè rezonab.

Te genyen plizyè ka ki te atire anpil atansyon ki te fèt depi 2011 epi ki te rete san solisyon jiska prezan. Pwosè senk (5) ajan yo ki te akize poutèt yo te bat epi assasine Frantz Emmanuel ak Sterson Jordanaud, de (2) sipòte kanpay prezidansyèl Mirlande Manigat, kanpe nan wout jis kounyeya. Dosye Direktè lapolis lan Vanel

LaCroix ak ansyen komisè gouvènman an, Harrycidas Auguste, pou maspinay epi assasina Serge Demosthène nan Komisarya Petyonvil lan nan mwa jen 2011 poko janm fin fêt.

b. Disparisyon

Kontrèman ak ane anvan yo, ane sa a rapò yo pat anrejistre okenn akizasyon kont otorite gouvènmantal yo pou disparisyon ki te fêt pou rezon politik. Jiska prezan yo poko janm rezoud ka ki te fêt nan ane 2011 lan kote yo te kidnape pou rezon politik youn nan twa mesye ki t ap kole afich pou kanpay prezidansyèl Mirlande Manigat. Dènye fwa yo te wè moun ki t ap kole afich yo se te lè te gen yon swadizan konfwontasyon avèk ajan PNH yo nan kan Channmas lan, toupre Palè Nasyonal. Otorite yo te jwenn kadav de (2) lòt moun ki t ap kole afich yo lelandmen.

Yo te akize ajan PNH ki genyen kounyeya ak ansyen ajan PNH yo pou patisipasyon nan kidnapin. Nan mwa desanm, lapolis te anrejistre 126 kidnapin, konparativman ak 159 pou ane 2011 lan. Dapre otorite entènasyonal ak nasyonal yo, kantite ka yo bese paske inite anti-kidnapin PNH lan te vin pi pwofesyonèl. Nan yon peryòd de (2) mwa, PNH ak MINUSTAH te mennen 10 operasyon ansanm epi yo te genyen kòm rezulta arrestasyon 36 sispèk, ki te gen ladan yo senk (5) manm gang yo te sispèk ki te patisipe nan kidnapin.

Nan mwa oktòb, PNH te arete Clifford Brandt, youn nan pi gwo biznisman nan peyi an, pou kidnapin de (2) pítit Robert Moscoso, yon biznisman ki ki te nan konpetisyón avèk li. De (2) viktim yo te déjà rive nan laj adilt. Arrestasyon Brandt lan epi entèwogasyon yo te fè avèk li apre sa te bay enfòmasyon ki te pèmèt otorite yo demantle yon gang kidnapè ki te gen baz li nan Pòtoprens. Otorite PNH yo te fè remake yo te arete kèk otorite nan gouvènman an ki te gen ladan yo senk (5) ajan PNH, ki te gen rapò ak ka sa a, epi ankèt lan t ap kontinye nan fen ane an.

c. Pratik Maspinay epi lòt Tretman oubyen Pinisyon ki Mechan anpil oubyen Imilyan

Lalwa entèdi kalite pratik sa yo; men, gen rapò ki soti nan òganizasyon entènasyonal ak nongouvènmantal (ONG) ki ki fè konnen gen otorite gouvènman an – pi presizeman ajan PNH – ki pafwa te fè zak vyolans, bat oubyen fè lòt kalite abi kont prizonye ak kont moun yo sispèk. Prizonye yo te resevwa tretman degradan, sitou paske te gen twòp moun nan sant detansyon yo. Te genyen tou rapò ki fè konnen ajan penitansye yo te maltrete prizonye yo tou.

Dapre Inite Pwoteksyon nan Ofis Entènasyonal Migrasyon (OIM) an, ki rasanble done sou vvolans seksis epi ki sipòte pwogram entèvansyon pou redui kalite vvolans sa yo nan kan IDP yo, plizyè sivivan te di gen ajan PNH ki te komèt kadejak sou yo. Men, sivivan yo te pè revanj, kifè yo pat ale kote otorite yo pou ankèt ak pousuit nan lajistis te ka fèt.

Te genyen anpil alegasyon ki di solda MINUSTAH yo te patisipe nan ensidan abi ak eksplwatasyon seksyèl tou. Nan mwa janvye, genyen kèk solda MINUSTAH ki te baze nan Limonad, yon vil Depatman Nò, ki te swadizan bat etidyan nan Lekòl Capois nan Limonad. Nan menm mwa janvye an, de (2) manm MINUSTAH nan gwoup Pakistanè ki nan Gonayiv lan te vyole yon ti gason 14 an. Nan mwa mas, otorite yo te fè moun yo te akize pou krim nan konparèt devan lakou masyal epi yo te kondane yo pou yon lane nan prizon, lèfini yo te voye yo tounen nan Pakistan. Nan mwa septanm, selon konklizyon pwokirè Irigweyen yo, pat gen ase prèv pou mennen yon aksyon penal kont maren irigweyen yo ki te enplike nan agresyon seksyèl ki te fèt kont Johnny Jean ki te gen 18 an lè ensidan an te pase. Ensidan an, ki te pase nan mwa jiyè 2011, te anrejistre sou videoyo. Pwokirè irigweyen yo te chwazi pito pou yo pousuiv maren yo pou ofans ki mwen grav: “vvolans prive” ak “fòs ak entimidasyon” ki gen landan yo santans ki pi piti, sétadi ant twa mwa ak twazan nan prizon. Kòm li se yon misyon pou mentni lapè epi ki gen yon manda ONI, MINUSTAH gen yon politik “zewo tolerans” lè ka a baze sou eksplwatasyon seksyèl. Nan mwa desanm, Inite Konduit ak Disiplin ONI an te resevwa 10 plent konsènan eksplwatasyon ak abi seksyèl ki te depoze kont MINUSTAH. Dapre konklizyon komisyon an, twa ladan yo te san fondman epi sèt ladan yo t ap fèt toujou nan fen ane a.

Kondisyon nan Prizon ak Sant Detansyon

Prizon ak sant detansyon nan tout peyi an te toujou gen twòp moun ladan, yo te mal mennen epi yo te nan move eta sanitè.

Kondisyon fizik: Pwooblèm twòp moun lan te grav, sitou nan Penitansye Nasyonal, nan prizon Ti Gwav, epi nan prizon Jeremi, Okay, Pòdepè ak Hench yo. Nan kèk prizon, prizonye yo te dòmi pa wotasyon paske pat gen ase espas pou yo. Nan kèk prizon pat gen kabann pou prizonye yo epi kèk selil te fèmen nèt san limyè solèy pa antre ladan yo. Anpil etablisman penitansye pat gen sèvis debaz tankou twalèt, sèvis doktè, dlo potab, elektrisite epi kote ki izole pou pasyan ki te gen maladi yo ka pase bay lòt moun. Gen kèk otorite nan prizon yo ki te itilize klorin pou pirifye dlo pou moun bwè a; men, anjeneral prizonye yo pat jwenn dlo ki pirifye a pou yo

bwè. Obsèvatè ONI te di anviwon 70 pouzan nan prizonye ak detni yo te soufri paske pat gen ijyèn debaz, yo te soufri malnitrisyon, move kalite swen sante, epi maladi ki pwopaje nan dlo. Kòm pat gen bonjan sekirite, epi eta etablisman penitansyè an pa bon, gen kèk prizon ki pat pèmèt prizonye yo soti nan selil yo pou fè egzèsis.

Sistèm penitansyè an pat reprann li apre tranblemandtè 2010 lan ki te domaje prizon prensipal yo nan Kafou, Delma, Akayè epi nan Penitansye Nasyonal ki nan Pòtoprens. Rive nan mwa oktòb, otorite yo te kenbe mwens pase 750 nan plis pase 5.000 detni ki te sove apre tranblemandtè an fin fêt.

Dapre Direksyon Administrasyon Penitansyè (DAP) an, ki se yon pati nan PNH lan, te genyen anviwon 9.400 prizonye nan prizon nan peyi an. Dapre nòm peyi an, prizon yo t ap fonksyone a 300% kapasite yo; men, obsèvatè entènasyonal yo te fè konprann zafè gen twòp moun nan prizon yo pi grav anpil pase si yo te aplike nòm entènasyonal yo ki pi egzijan. DAP te kalkile gen ant 2.000 a 3.000 prizonye ki fèmen nan prizon kourikite, nan kèk komisarya ki pat ofisyèl tankou nan Ti Gwav, Miragwàn, Gonayiv, Pòtoprens, epi lòt vil ankò. Otorite yo yo te transfere 400 prizonye nan Gonayiv ak Ti Gwav apre inondasyon ane 2010 yo. Prizonye sa yo te toujou nan prizon pwovizwa sa yo. Prizonye sa yo te menm kote yo toujou epi se sou kontwòl PNH yo te ye ; yo pat sou kontwòl DAP. Otorite lokal yo te kenbe moun yo te sispèk yo nan prizon tanporè yo, epi nan kèk ka se te pou peryòd pwolonje, san yo pat enskri yo nan DAP a.

Otorite sèvis penitansye yo nan Pòtoprens te kenbe penitansye a pa pou gason ak fanm ki nan laj adilt. Dapre rapò inite konsèy MINUSTAH a nan afè prizon yo, nan mwa desanm, 5 pouzan nan detni ki te nan prizon yo te fanm, men 3,4 pouzan ladan yo se timoun yo te ye. Nan Pòtoprens, yo te sipoze fèmen tout gason ki pokon 18 an nan yon etablisman pou timoun minè ki nan Delma 33, men otorite yo pat toujou kapab verifye laj kèk detni paske gen lakin nan enfrastrikti pou idantifikasyon nasyonal lan epi paske resous DAP ak PNH yo limite. Kifè yon ti pati nan minè yo, ki dapre otorite yo te gen plis pase 18 an, men otorite yo pa kapab verifye idantite yo, te fèmen nan prizon avèk moun ki nan laj adilt. Otorite yo te transfere yon gwo majorite nan minè sa yo nan prizon jivenil apeprè de (2) mwa apre yo fin verifye laj yo. Byen souvan, minè ak adilt ki pat nan prizon Pòtoprens yo te fèmen nan menm selil paske pat gen ase plas. Otorite yo pat separe ti fi yo ak fanm adilt yo nan Penitansye Fanm yo nan Petyonvil, men yo te kenbe prizonye ki kondane yo nan yon selil apa pou moun ki potko ale nan jijman nan tribunal. Nan zòn ki andeyò kapital la, piske pat gen ase espas, resous epi siveyans, byen souvan, otorite yo pat separe timoun ki prizonye yo ak adilt ki

prizonye yo oswa prizonye ki deja kondane yo ak prizonye ki poko ale nan jijman nan tribinal yo, menm jan lalwa egzije a.

Nan kèk prizon, ka VIH/SIDA, malarya, tibèkiloz ki reziste efè medikaman te toujou yon pwoblèm grav. Lòt maladi ki te kouran nan prizon yo se lagal ak beriberi.

Ajan penitansye yo te manke resous anpil epi yo pat gen ase kapasite debaz pou anpeche soulèvman oubyen pou oto-defans. Aksè pou alimantasyon adekwa te toujou yon pwoblèm tou. PNH genyen yon kontra epi responsabilite fiskal pou li fè livrezon manje nan prizon yo. Anjeneral, otorite penitansyè yo te konn bay prizonye yo youn oubyen de (2) repa chak jou, ki te yon konsome ki te gen dombrèy ak pomdetè ladan, diri ak pwa oubyen yon labouyi. Pat gen okenn nan repa regilye yo te sèvi prizonye yo ki te gen kont kalori ladan yo, dapre nòm medikal yo. Se konsa otorite yo te pèmèt fanmi prizonye yo pote manje pou prizonye yo; sa se yon pratik ki kouran.

PNH lan te jere kèk lòt kontra pou sèvis nan prizon yo tou, pa egzanp dlo sal. Majorite prizon yo pat gen enstalasyon tretman dlo sal ki te sifilan pou kantite popilasyon yo. Men, piske se yon sèl biwo santral PNH ki genyen pou jere tout kontra yo pou lapolis, Gadkot, ponpye, anplwaye prizon yo ak prizonye yo, byen souvan tretman dlo sal lan pat jwenn atansyon li ta dwe genyen an.

Administrasyon: Gouvènman an pat kenbe dosye adekwa sou prizon yo. Men, nan ane 2009 Pwogram Nasyonzini pou Developman ansanm avèk gouvènman an te kreye yon baz done ki te kòmanse suiv prizonye yo. Pat gen pwogram santans altènativ pou delenkan ki pa vyolan yo. Lalwa pèmèt moun obsève pratik reliyion yo nan prizon, epi detni yo te kapab mande prezans yon pastè pwotestan, yon pè katolik, oubyen yon ounyan (lidè vodou ki yon gason). Men, nan jan bagay yo fèt, majorite prizonye yo te jwenn aksè nan sèvis relijye sèlman yon fwa oubyen de (2) fwa nan yon ane. Nan prizon yo, pat gen anpil sèvis relijye regilye oubyen pat genyen ditou, men manm òganizasyon relijye yo te vizite prizonye yo tanzantan. Otorite penitansyè yo te dakò anpil epi yo te sipòte ONG ki bay prizonye yo sèvis, sitou nan Penitansye Nasyonal la nan Pòtoprens. ONG yo te founi kèk sèvis medikal limite.

Pat gen okenn defansè popilasyon ki nan prizon yo ki t ap jere doleyans yo. Biwo Pwotektè Sitwayen an (OPC) te travay san pran souf pou defann dwa prizonye yo epi li goumen pou pi bon kondisyon pou yo, sitou pou minè yo ki te nan detansyon prevantiv. OPC te parene plizyè ti klinik asistans jiridik sou tout teritwa an pou

invite jij yo nan prizon yo epi konsantre sou jije ka detansyon prizonye ki potko ale nan nan jijman nan tribunal yo. Klinik sa yo te pèmèt liberasyon kèk douzèn prizonye.

Siveyans: OPC te vizite prizon ak sant detansyon yo regilyèman nan 18 jiridiksyon peyi an, epi li travay anpil ak ONG yo epi gwooup sosojeté sivil yo. DAP te pèmèt Komite Entènasyonal Lakwa Wouj lan, MINUSTAH, Rezo Nasyonal pou Defans Dwa Moun (RNDDH), yon ONG defans dwa moun ki gen bon renome, epi lòt òganizasyon siveye an tout libète kondisyon prizon yo.

Amelyorasyon: Gouvènman an, avèk yon asistans entènasyonal, te parene konstriksyon kèk nouvo enstalasyon penitansyè nan divès toupatou nan peyi a. Gouvènman an fini yon nouvo prizon ki kapab resevwa 750 prizonye nan Kwadèboukè epi ki te kòmanse fonksyone nan mwa novanm lan. Renovasyon yo t ap kontinye fèt nan prizon Okap, Akayè, ak Delma 33 nan Pòtoprens, epitou nan Ti Gwav avèk Fò Libète.

d. Arrestasyon oubyen detansyon abitrè

Lalwa entèdi arrestasyon ak detansyon abitrè, epi dapre konstitisyon an, otorite yo kapab arete yon moun sèlman si yo kenbe li pandan 1 ap komèt yon krim oubyen dapre yon manda pou arrestasyon ki soti nan men yon otorite konpetan, pa egzanp yon jijde-pè oubyen yon majistra. Otorite yo dwe mennen prizonye a devan yon jij anvan 48 èdtan pase sou moman arrestasyon an. Nan jan yo te reyèlman fè bagay yo, ofisyèl yo te respekte dispozisyon sa yo kèk fwa sèlman paske otorite yo te kenbe pifò nan prizonye yo nan detansyon anvan jijman fèt.

Biwo nasyonal OPC an avèk 12 biwo rejyonal li yo te travay nan non sitwayen yo pou garanti lapolis ak otorite jidisye yo respekte dwa tout moun genyen pou jwenn yon pwosesis legal. Lè otorite yo te kenbe moun nan prizon pandan pi lontan pase 48 èdtan lalwa prevwa a, responsabilite OPC se pou li entèvni an favè prizonye yo pou akselere pwosesis lan. OPC pat pat gen resous nesesè yo pou entèvni nan anpil ka arrestasyon abitrè.

Wòl Lapolis ak Aparèy sekirite an

PNH se yon entstitisyon sivil otonòm ki sou otorite yon sèl direktè jeneral epi ki gen ladan lapolis, administrasyon penitansyè, ponpye, sèvis dijans, sekirite ayewopò, sekirite pò yo, ak fonksyon gadkot yo.

Nan mwa desanm 2011, Prezidan Martelly te kreye yon komisyon espesyal pou fè konsiltasyon ak kominote nasyonal ak entènasyonal yo pou devlope yon plan pou fòs ame yo, avèk posibilité pou restore lame peyi an. Nan mwa me, komisyon an te soumet yon rapò preliminè ki bay detay sou gwo kantite resous imèn ak finansye ki nesesè pou retabli yon fòs ame. Komisyon an pat elabore oubyen pat bay okenn lòt rezulta ankò, epi manda li te fini avèk kreyasyon yon Ministè Defans.

Nan mwa mas, gouvènman an te kreye yon komisyon espesyal pou anketé sou aktivite ansyen militè nan Fòs Ame Dayiti (FADH) yo, epi lòt patizan retou lame yo ki nan mwa fevriye te kòmanse okipe enstalasyon leta ki te vid nan plizyè kote nan peyi a. Nan konklizyon li, komisyon an te di kalite aktivite sa yo te ilegal, epi li fè sonje premye wòl PNH jwe nan kesyon sekirite piblik la, epi anplis li te lanse yon ilitmatòm pou fè gwoup yo degèpi nan mitan mwa mas lan. Gwoup ki t ap goumen pou retou lame an pat respekte delè an, yo te egzije kreyasyon yon wo komandman lame nan kòmansman mwa avril epi yo te mete dezòd nan yon sesyon Palman nan mitan mwa avril lan. Nan dat 18 me, PNH ak MINUSTAH te travay ansanm pou lanse Operasyon Soley Leve, kote otorite yo te arete plizyè santèn moun ki t ap kreye dezòd, epi mouvman an efektivman te fini. Nouvo Minis Defans lan te pran responsabilite pou adrese preyokipasyon ansyen manm FADH yo.

Enpinité pou abi swadizan kèk manm lapolis te komèt, selon akizasyon yo, te rete yon pwoblèm pandan ane an. Ofisyèlman, Ministè Jistis ak Sekirite Piblik lan, a travè minis li epi sekretè deta sekirite piblik lan, dwe sipèvize PNH lan. Nan jan yo fè bagay yo, minis jistis lan aplike enfliyans pèsonèl li sou travay PNH t ap fè a. Anndan PNH lan, se OIG an ki responsab pou mennen envestigasyon entèn sou polisye yo yo akize pou move konduit, epi se OIG an ki dwe rekòmande yon aksyon administratif epi ki dwe refere bay komisè gouvènman an ka move konduit kriminèl polisye yo. Ni OIG ni komisè gouvènman an pat bay dosye sa yo yon jesyon efikas. Nan OIG an, te gen plis pase 100 anplwaye ak plizyè envestigate. Nan fen mwa septanm, Direktè PNH lan, Godson Orelus, te nonmen tout sis (6) manm kontenjan enspektè jeneral yo.

Nan fen mwa septanm tou, Direktè Jeneral PNH Orelus te enfòme Konsèy Siperyè Polis Nasyonal lan li t ap fè chanjman nan pòs lidèchip nan PNH lan. Orelus te nonmen yon nouvo chèf kabinè, yon direktè Polis Jidisyè (kò ki responsab envestigasyon nan PNH la), epi yon direktè Administrasyon Santral lan (seksyon PNH ki okipe ekipman ak materyèl yo), epi li te ranplase sèt (7) nan dis (10) direktè depatmantal yo. Direksyon MINUSTAH a te remake anpil nan nouvo manm lidèchip PNH yo pat pase oparavan pa pwoesisi filtraj kandida yo jan PNH

ak MINUSTAH konn abitye fè an. Plan senk an PNH lan, ki se yon plan Konsèy Siperyè Polis Nasyonal lan te apwouve nan dat 31 out, te envizaje yon fòs lapolis ki entegre epi ki gen ladan pwoteksyon diyitè yo epi kèk depatman pou kontwòl fwontyè an.

Malgre efò espesyal ki fèt pou atire plis fanm nan rekritman yo, medam yo te fè anviwon 8 poustan nan efektif lapolis lan. Inite pou lite kont vyolans seksis la te toujou pa genyen ase resous. Inite an te gen de (2) biwo satelit nan Fò Nasyonal ak nan Delma 33, epi ajan inite ki baze nan Fò Nasyonal yo se anba tant yo t ap travay pandan ane an. MINUSTAH te bay manm inite sa a ansanm ak plis pase 500 ajan PNH fòmasyon sou kesyon vyolans seksis lan, .

Seksyon PNH ki responsab egzamen sou antedesdan kandida yo anvan yo resevwa diplòm yo nan akademi polis lan pat gen ase anplwaye ni ase resous, epi travay filtraj yo te kanpe ant ane 2011 lan ak mitan ane sa a. Lè operasyon yo te reprann pandan ane sa a, te gen 138 ajan ki pat reyisi pase nan yon premye tan nan pwosedi filtraj PNH-MINUSTAH a, epi rekòmandasyon pou ajan sa yo se pou yo te ranvwaye yo touswit. De komisyon ki t ap travay ansanm lan te jwenn 79 nan ajan sa yo te merite ranvwaye dapre prèv ki te egziste yo. Otorite yo te ranvwaye ajan sa yo nan kòmansman mwa novanm lan.

Depi ane 2004, MINUSTAH, ki gen anviwon 10.000 ofisyè militè ak lapolis epi sivil, ap fonksyone ak yon manda pou li asiste epi konseye gouvènman an sou kesyon ki gen rapò ak sekirite. Nan mwa oktòb, Konsèy Sekirite a te dakò pou renouvelé manda MINUSTAH a pou yon ane, men li te deside tou pou li redui kantite twoup yo ak prezans yo kòm gwoup k ap mentni lòd, pou yo rive a 6.270 twoup epi a 2.601 pou lapolis, disi mwa jen 2013. An prensip, poutèt pwoblèmlangaj la, kowòdinasyon ant MINUSTAH ak PNH lan te toujou fèb. MINUSTAH te kenbe responsabilite li genyen pou fè patwoy nan kan IDP yo, men li pat gen otorite pou poze arrestasyon epi li te jwenn yon sipò limite nan men PNH, li te gen difikilte pou kontwole krim ak vyolans ki te konn fèt detanzantan (gade nan sekyon 2.d).

Gouvènman etranje yo ak lòt antite ankò te kontinye bay tout yon seri kou fòmasyon ak lòt kalite asistans ankò pou amelyore pwofesyonalm PNH lan.

Pwosedi Arrestasyon ak Tretman Pandan Detansyon

Lalwa pèmèt ajan lapolis yo fè arrestasyon lè yo kenbe yon sisplèk pandan 1 ap komèt yon krim, oubyen apre sa avèk yon manda ki soti nan yon tribinal. Rapò

MINUSTAH a konfime te genyen kèk ka kote lapolis te arete moun san manda oubyen avèk manda ki pat byen prepare. Byen souvan, otorite yo te kenbe moun dapre akizasyon ki pat defini. Genyen moun lapolis arete ki te bay temwayaj yo ka kwè konsènan ekstòsyon (fè menas kont yon moun pou li ba w lajan oubyen sèvis), fo akizasyon, detansyon ilegal, vyolans fizik pèsonèl PNH lan egzèse sou moun, epi otorite jidisyè yo refize respekte egzijans regilye ki genyen sou pwoteksyon lalwa. Se nan kèk ka sèlman sistèm jidisyè a suiv manda konstisyonèl lan pou mennen prizonye yo devan yon jij anvan 48 èdtan pase sou moman arrestasyon yo, epi detansyon pwolonje anvan jijman nan tribunal la te toujou rete yon pwoblèm grav. Nan sèten ka, prizonye yo te pase plizyè ane nan prizon anvan yo parèt devan yon jij.

Anjeneral, otorite yo te pèmèt detni yo gen aksè ak fanmi yo apre arrestasyon an. Menmsi yo te rekonèt dwa moun genyen pou yo gen konsèy avoka, an prensip majorite detni yo pat gen mwayen pou pwokire tèt yo sèvis yon avoka prive. Te genyen kèk asosyasyon bawo depatmantal ki te kreye gwoup asistans jiridik pou bay konsèy avoka gratis pou moun ki pa gen mwayen. Gouvènman an pa administre yon sistèm fonksyonèl pou libète sou kosyon.

Nan ane anvan yo, otorite yo te detni kèk sitwayen – kriminèl ki te kondane deja nan peyi etranje ki te voye yo tounen nan peyi yo – yon fwa yo te rive peyi an, yo te akize yo pou aktivite kriminèl, epi fè yo sibi ekstòsyon nan men lapolis. Men, nan ane sa a, kalite abi ak ekstòsyon sa yo te diminye anpil: rive nan fen ane an, depòte yo te rapòte pat gen okenn detansyon ditou lè yo te rive nan peyi a.

Detansyon anvan jijman nan tribunal: Detansyon pwolonje anvan jijman nan tribunal te toujou yon pwoblèm grav. Estatistik sou popilasyon ki nan prizon an pat gen ladan yo pakèt moun yo ki te fèmen nan komisarya lapolis toupatou nan peyi a pandan plis tan pase peryòd inisyal pou detansyon ki pa dwe depase 48 èdtan. Dapre kakil PNH yo, kantite detni ki pokò ale nan jijman nan tribunal yo se anviwon 6.200 prizonye sou yon popilasyon 9.400 moun ki nan prizon. Sou Nan 6.200 sa yo, gen anviwon yontyè ki nan prizon depi yon ane oubyen pi lontan ankò. Majorite nan detni ki pokò ale nan tribunal yo pat janm wè yon avoka, ni parèt devan yon jij, alewè pou resevwa yon kalandriye konsènan kantite tan ka yo an t ap pran. Nan mwa oktòb, Ministè Jistis lan te lanse yon pwogram pou pèmèt yo akselere tretman ka anviwon 600 detni ki te nan Pòtoprens epi ki potko ale nan tribunal. Nan Wanament, OPC an te pouse otorite lokal yo pou yo te respekte pwosedi legal lan ak dwa pou moun gen yon pwosè rapid, epi sa te ede redui peryòd detansyon anvan jijman nan tribunal nan zòn sa a.

e. Refi bay yon Pwosè piblik ki ekitab

Menmsi lalwa prevwa yon pouvwa jidisyè endepandan, nan jan bagay yo fèt, otorite siperyè nan pouvwa egzekitif ak lejislatif yo te egzèse anpil enfliyans sou pouvwa jidisyè an. Jij yo ki te gen responsabilite ka politikman sansib yo te pote plent pou jan egzekitif lan tap entèfere nan travay yo. Dapre rapò ki kredib, ka koripsyon jidisyè yo te kouran, pa egzanp ka Calixte Valentin an (gade nan seksyon 1.a.).

Piske te manke kontwòl ak pwofesyonalis nan sistèm jidisyè a, sa te vin kreye pwoblèm ki dire lontan nan tout sistèm lan epi ki vin lakòz yon gwo reta nan travay ki dwe fèt nan ka penal yo. Anplis, sistèm lajistis lan te sibi anpil gwo pèt pandan tranblemandtè 2010 lan, epi sa vin andikape pousuit yo ; kifè, moun ki te nan sistèm yo pat kapab jwi dwa yo genyen pou yo jwenn yon pwosè rapid.

Kòd pwosedi penal lan pa bay okenn moun responsabilite klè pou ankèt nan matyè penal, kifè sa te fè yo divize travay sa a ant lapolis, jjidepè yo, komisè gouvènman yo epi jij enstriksyon yo. Konsa, byen souvan, otorite yo te pat kesyone temwen yo, oubyen yo pat fin mennen ankèt yo, oubyen yo pat konpile dosye konplè oubyen yo pat fè otopsi. Lalwa bay majistra yo de (2) mwa pou yo mande anketè yo enfòmasyon anplis. Men, otorite yo pa dwe mande delè sa a plis pase de (2) fwa pou okenn ka. Souvan majistra yo pat respekte restriksyon sa a nan travay yo, epi souvan anketè yo te abandone ka a oubyen yo pat remèt dosye yo anvan delè de (2) mwa a pase. Sa se yon lòt rezon ki fè anpil prizonye rete nan detansyon pwolonje anvan jijman nan tribinal.

Koripsyon ak absans yon kontwòl jidisyè te yon gwo andikap pou sistèm jidisyè an tou. Anpil otorite te fè peye anpil “frè” pou fè demare yon pousuit nan ka penal yo, dapre sa yo panse sèvis la dwe koute, epi byen souvan, jij yo ak komisè gouvènman yo inyore moun ki pat gen mwayen pou peye frè sa yo. Te genyen anpil akizasyon kredib sou jij ki pa kalifye pou fè travay lan epi ki pa pwofesyonèl, men ki jwenn nominasyon nan pòs la kòm favè politik. Anpil otorite jidisyè te kenbe djòb sivil aplantan tou, epi pat gen okenn lwa pou anpeche yon konfli enterè, menm si konstitisyon 1987 lan entèdi jij yo genyen lòt travay apa ansèyman. Pou eseye rezoud kèk nan pwoblèm sa yo, Prezidan Martelly te nonmen sis (6) jij nan Tribunal Kasasyon an fevriye, epi ladan yo te gen yon dwayen tribinal. Se premye fwa nan tout istwa peyi an enstisyon sa a rive nan pouvwa konplè li. Nan mwa jiyè, apre li pwomilge amandman nan konstitisyon an, Prezidan Martelly te etabli CSPJ an, ki te la pou bay yon siveyans endepandan sou nominasyon jidisyè yo, disiplin jij yo, kesyon etik, epi jesyon resous finansye

nan sistèm jidisyè an. CSPJ an, ki te etabli dapre yon lwa ki te vote nan ane 2007, te gen pwoblèm òganizasyon avèk pwoblèm finansman epi pwoblèm lojistik tou pandan li t ap prepare pou li pran tout responsabilite ki genyen nan fonksyon li yo.

Nan mwa septanm, Minis Jistis lan, Jean Renel Sanon, te revoke komisè gouvènman Jean Renel Senatus. Dapre Komisè Senatus, Sanon avèk lòt moun ki pwòch Prezidan Martelly te mete presyon sou li pou l fè pousuit jidisyè pou rezon politik, epi li te refize fè sa. Senatus te bay plis detay sou akizasyon sa yo lè li te parèt devan yon komisyon Sena an. Sanon te refize admèt akizasyon yo epi kòm eksplikasyon pou revokasyon Senatus la li te bay ensibòdinasyon epi yon move jesyon finansyè. Nan fen ane an, komisyon an t ap etidye dosye an.

Pwosedi pwosè yo

Aparèy jidisyè an suiv yon sistèm dwa sivil ki baze sou Kòd Napoléon an epi ki pa sibi okenn chanjman enpòtan depi 1880. Nan la pratik, yon gwo majorite nan otorite yo pat respekte dispozisyon konstitisyon an ki prevwa dwa tout akize genyen pou yon pwosè, epi pou pwosedi legal lan aplike nan ka tout moun. Anplis, konstitisyon an espesyalman pa bay otorite lapolis ak jidisyè yo dwa pou kesyone sispèk yo si yo pa gen yon avoka oubyen yon reprezantan sispèk lan chwazi ki prezan, oubyen si sispèk lan renonse a dwa sa a.

Konstitisyon an akòde akize yo yon swadizan inosans yo, avèk dwa pou yo fè yon pwosè, konfwonte temwen ki kont yo epi fè konvoke temwen ki an favè yo epi prezante prèv pou defans yo. Nan jan yo fè travay lan, jij yo te souvan pa bay akize yo dwa sa yo. Selon jan moun pèsevwa sistèm lan, genyen anpil enpinite, epi sa dekouraje kèk temwen ki al prezante temwayaj nan pwosè yo. Akize yo avèk avoka yo te gen aksè nan prèv ministè biblik lan te genyen anvan pwosè yo, epi akize yo te gen dwa fè apèl. OPC an te chèche defann dwa sivivan vyolans seksis epitou li ofri asistans legal gratis bay sitwayen yo.

Fonksyonnan tribunal sivil (tribunal-de-pè) yo, ki se tribunal ki gen mwens otorite nan sistèm jidisyè an, te gen gwo feblès ladan. Piske yo pat gen lokal ki konvenab, plizyè tribunal te enstale nan kay prive. Jij yo te prezide nan pwosedi yo selon disponibilite yo epi souvan yo te travay aplentan lòt kote. Pèsonèl lapolis yo pat fè travay yo souvan pou kenbe lapè epi souvan pat gen okenn estenograf. Pi gwo faktè ki te enfliyanse desizyon jij yo pou yo te jije yon ka se te souvan lajan yo te resevwa pa anba.

Nan anpil lokalite, sitou nan zòn riral yo, administratè kominal ki te jwenn pòs travay yo nan eleksyon lokal yo, (CASEC) te ranplase jij leta yo epi yo te egzèse pouvwa yo te bay tèt yo pou fè arestasyon, detansyon epi pou yo fè jijman nan tribinal tou. Gen kèk CASEC te transfòme biwo yo an saldodyans. Gouvènman an te ogmante kantite jij ki te genyen nan komin riral sa yo pou li te eseye rezoud pwoblèm sa a. Nan fen ane an, kantite CASEC ki t ap kontinye fonksyone yo pat byen defini.

Prizonye ak Detni Politik

Pat gen okenn rapò sou prizonye oubyen detni politik.

Pwosedi ak Rekou Jidisyè nan Matyè Sivil

Lalwa otorize nenpòt viktим abi dwa moun pou li prezante plent li devan yon jij pou fè sispann vyolasyon dwa li yo. Lajistis kapab akòde domaj ak enterè si ka a prezante kòm tribinal sivil. Poutan, nan fason sistèm lan fonksyone a, se te yon bagay difisil ki te reyisi raman lè moun chèche rekou nan ka sa yo.

f. Enjerans abitrè nan Vi Prive, Fanmi, Kay oubyen Korespondans

Lalwa entèdi zak sa yo, men gouvènman an pat toujou respekte entèdiksyon sa yo nan jan li te foksyone a. Te gen plizyè rapò ki akize gouvènman an pou fòse moun demenaje nan katye kote moun te pran lojman ilegal. Pi presizeman, gwoup defans dwa moun yo epi jounalis yo te rapò te note jan otorite lapolis yo te fè gwo ponyèt pou retire rezidan nan zòn kote gouvènman Martelly an te gen pwojè pou restorasyon anviwonmantal.

Egzanp ki pi klè a montre te genyen yon itilizasyon fòs eksesif kont moun ki t ap viv nan Pak Nasyonal Lavizit (Pak Lavizit) la nan Marigo, yon komin ki nan Depatman Sidès lan. Plizyè douzèn fanmi te deja abite nan pak lan lè prezidan Jean-Claude Duvalier te separe tè an ti mòso bay kèk nan moun ki te okipe teren yo ilegalman pou li te eseye limite pratik moun k ap abite sou teren ilegalman yo. Ni gouvènman Préval la ni gouvènman Martelly an te negosye depa fanmi sa yo te pou yo te eseye ranfòse pwoteksyon anviwonmantal yo pou Pak Lavizit lan. Efò prezidan Préval yo pat reyisi. Nan mwa me, administrasyon prezidan Martelly an te fè demare yon kanpay reforestasyon pou zòn lan. Anvan lansman pwogram lan, majistra Marigo an ak direktè teknik pwoteksyon sivil pou zòn lan te reyini avèk

tout 142 fanmi ki t ap viv nan pak lan pou fè yo konnen te rete 18 jou pou yo degèpi nan zòn lan. Pandan kèk mwa apre sa, ofisyèl gouvènman yo te ofri fanmi ki te rete nan pak lan 50.000 goud (anviwon 1.250 \$ US) pou yo te soti nan Pak Lavizit la anvan mitan mwa jen an. Majorite nan fanmi yo te refize paske yo te estime montan an te twò piti pou pèmèt yo peye tout depans deplasman yo. Nan dat 23 jiyè, otorite lokal yo – ki te gen anviwon 40 ajan lapolis ki te akonpaye yo – te ale nan pak la epi yo te bay rezidan Pak Lavizit yo lòd pou yo degèpi imedyatman. Anmenmtan, ajan lapolis yo te kòmanse demoli kay yo. Rezidan Pak la yo pwoteste ak anpil fòs kont degèpisman fòse sa a, epi yo te voye wòch sou ajan lapolis yo. Pou riposte, PNH lan tire sou manifestan yo ak sou byen yo. Yo te touye kat (4) rezidan epi yo te boule kat (4) kay. Apre sa, otorite lokal yo te bay fanmi yo 150.000 goud (3,750 \$ US) pou peye pou lantèman yo te oblige fè apre yo te fòse yo demenaje a. Gwoup defans dwa moun yo te kritike gouvènman Martelly an paske yo te vyole dwa rezidan Pak Lavizit yo genyen pou lavi epi diyite, paske yo pat fè yon ankèt konplè sou ensidan an, epi paske yo pat rann otorite gouvènman an yo responsab pou patisipasyon yo nan ensidan an.

Seksyon 2. Respè pou Libète Sivil, I pa egzanp:

a. Libète Ekspresyon ak Laprès

Lalwa prevwa libète ekspresyon ak laprès, epi gouvènman an ak otorite eli yo anjeneral te respekte dwa sa yo nan fason yo te fonksyone a. Medya endepandan yo te aktif epi yo te eksprime tout yon seri opinyon san okenn restriksyon. Men, te genyen ensidan kote otorite lokal yo te anmède oubyen menase jounalis ak lòt moun ki te kritike gouvènman an.

Libète Laprès: Jounalis yo ak ONG yo te pèsiste nan kritik yo te fè sou jan gouvènman Martelly an te trete medya yo epi yo te akize otorite yo de langaj ki te ensiltan ak menasan; te gen plizyè okazyon kote yo te site prezidan an ki te itilize yon langaj gwosye lè li t ap reponn kesyon jounalis yo te poze 1. Prezidan an limenm te akize jounalis yo te manke objektivite pwofesyonèl. Pandan ane an, te genyen plizyè rapò sou ajan lapolis ann inifòm ak lòt otorite gouvènman an ki t ap anmède oubyen agrese jounalis.

Vyolans ak Asèlman: Nan mwa septanm, otorite yo te arete twa jounalis, Natacha Bazelais, Jean Marc Abélard ak Jeanty Augustin, ki travay pou journal *Le Nouvelliste* pandan yo t ap filme epi pran foto sèn yon aksidan sikilasyon kote moun te pèdi lavi yo nan Pòtoprens. Twa (3) jounalis yo te refize remèt aparèy fotografi ak videyografi yo bay ajan PNH yo, ki te swadizan vle efase sa ki te

anrejistre ladan yo. Yon jij ki te prezan sou sèn lan, Arnel Dimanche, te entèvni epi li te fè arete epi mennen jounalist yo nan prizon. Yon ti tan apre, asosyasyon defans dwa moun avèk asosyasyon jounalist yo te akize gouvènman an piblikman pou entimidasyon jounalist ak tantativ pou limite libète laprès. Apre sa, yo te lage jounalist yo.

Nan mwa oktòb, pwosè ansyen majistra Tomond lan (Ba Plato Santral), Jean Soverne Delva te kòmanse. Yo te akize Majistra Delva paske li te kache epi pwoteje yon manm ekip sekirite li an, Jean-Robert Vobe, ki te tire epi blese gravman jounalist Wendy Phele nan Tomond nan mwa avril 2011.

Te genyen bandi enkoni ki te gen zam epi ki te tiye plizyè jounalist nan ane ki pase yo. Pi presizeman, asasina Jean Dominique lan nan mwa avril 2000 ki te rete san rezolisyon, menm jan avèk kidnapin ak omisid Jacque Roche.

Sansi oubyen limit sou kontni: Gen kèk jounalist ki te sansire tèt yo sou repòtaj ki te gen rapò ak trafik dwòg oubyen akizasyon sou koripsyon nan komès ak nan politik. Rezon ki eksplike sa se pwobableman kantite zak revanj ki te komèt kont militan ak jounalist ki te patisipe nan fè repòtaj ki baze sou envestigasyon.

Lwa sou difamasyon/Sekirite nasyonal: Jounalist yo plenyen pou yon ogmantasyon ki te genyen nan kantite plent gouvènman an te menase pou li pote oubyen te depoze nan lajistik kont manm medya yo pou deklarasyon ki te fèt sou otorite piblik oubyen sou pèsonalite prive ki te nan domèn piblik lan. Akizasyon pou difamasyon gen ni sanksyon penal ni sanksyon sivil ladan. Nan mwa fevriye Premyè Dam lan, Sophia Martelly te depoze yon plent nan lajistik kont *Haïti Liberté* pou difamasyon apre li te repòte yon yon konfli ant ajan sekirite Prezidan Martelly an ak kèk etidyan Inivèsite Deta Dayiti an. Nan mwa avril, direktè estasyon televizyon leta a, Télévision Nationale d'Haïti, te asiyen de (2) nan senk (5) jounalist ki te pèdi travay yo paske yo pat gen ase pwofesyonalis epi pou fo deklarasyon yo te fè nan radyo kote yo te kritike Michel Martelly, ki nan epòk sa a te kandida prezidansyèl.

Libète sou Entènèt

Leta pa mete okenn restriksyon sou aksè Entènèt. Ni pat genyen rapò kredib sou siveyans gouvènman an ta mete sou imèl oubyen espas pou tchat san kontwòl jidisyè. Dapre Inyon Telekomunikasyon Entènasyonal, anviwon 8,5 poustan nan sitwayen yo te sèvi ak Entènèt nan ane 2011 lan.

Libète Akademik epi Evènman Kiltirèl

Pat genyen okenn restriksyon sou libète akademik ni sou evènman kiltirèl.

b. Libète pou Reyinyon Pezib epi Libète Asosyasyon

Libète pou Reyinyon

Lalwa prevwa libète pou reyinyon ak asosyasyon, epi anjeneral gouvènman an te respekte dwa sa yo nan jan li te fonksyone an; men te genyen plizyè ka kote lapolis te itilize metòd gwo ponyèt pou enpoze lòd pandan kèk manifestasyon t ap fèt. Sitwayen yo dwe fè yon demann pou yon pèmi pou yo òganize manifestasyon legalman. Nan kèk sikontans, manifestasyon politik ki fèt toudenkou yo te pwovoke yon reyakson agresif ofisyel lapolis yo.

Gwoup aksyon sivil yo te kontinye òganize demonstrasyon toudenkou devan kèk biwo leta enpòtan oubyen sou gran wout piblik. Gwoup sa yo te souvan mete barikad, te genyen ladan yo tou ki te boule kawotchou ak fatra, epi nan pafwa yo te voye wòch ak boutèy sou machin ki t ap pase nan zòn lan oubyen sou machin leta, PNH ak MINUSTAH.

Nan mwa jiyè, lapolis te touye kat (4) moun ki t ap pwoteste kont degèpisman ki te fèt nan Pak Lavizit lan. Nan mwa septanm ak oktòb, plizyè gouwp te òganize demonstrasyon nan divès kote nan peyi a pou pwoteste kont politik sekirite gouvènman Martelly an epi kont reyakson administrasyon sa a paske pri manje vin pi chè. Anpil moun pa milye nan manifestasyon ki fèt Okay ak Miragwàn, nan sid, Okap, nan nò, epi nan Pòtoprens. Fòs sekirite yo, avèk inite MINUSTAH yo, te itilize fòs pou mentni lòd men yo pat fè tantativ pou anpeche oubyen pou deranje manifestasyon yo. Pandan manifestasyon ki te fèt Okap yo, yon ajan lapolis te blese, yon patispan te pran bal epi li mouri, epi twa (3) lòt moun te blese. Manifestasyon ki te fèt nan Pòtoprens kèk jou apre sa yo te anjeneral pezib. Okòmansman, gouvènman an te eseye rann mèsenè ki te soti pou simen dezòd nan peyi an responsab pou manifestasyon yo. Pandan manifestasyon yo t ap kontinye, otorite gouvènman yo te retire entèpretasyon li te fè konsènan manifestasyon yo, li mande pou tout moun rete kalm pou yo pa fè dezòd, epi li raple sitwayen yo dwa genyen pou yo reyini pezibleman.

c. Libète Relijyon

Gade Rapò Entènasyonal sou Libète Relijyon Depatman Deta a nan www.state.gov/j/drl/irf/rpt.

d. Libète Deplasman, Moun ki deplase anndan peyi a, Moun ki pa gen nasyonalite

Lalwa prevwa libète nan deplasman anndan peyi an, vwayaj nan peyi etranje, emigrason ak rapatriman, epi anjeneral gouvènman an te respekte dwa sa yo nan jan li te fonksyone a. Ansyen kriminèl lòt peyi te depòte te pase yon peryòd libète kondisyonèl ki te dire 18 mwa apre yo te rive nan peyi a, epi yo te egzije yo siyen yon fèy prezans chak semèn nan komisarya polis nan zòn kote yo rete a. Men, otorite gouvènman yo pat toujou byen kontwole pwosesis pou moun ki depòte yo siyen fèy prezans lan. Apre peryòd 18 mwa a, depòte yo te kapab fè demann pou yon paspò si yo te prezante yon lèt bay Ministè Enteryè an ki te eksplike nan ki sikostans yo te depòte yo, epi yon sètifikasi ki ateste yo byen reyisi peryòd libète kondisyonèl yo an. Nouvo paspò depòte yo resevwa an gen ladan yo yon so ki fè konnen yo pa kapab vwayaje nan peyi ki te depòte moun la.

Nan mwa septanm, gouvènman an te enpoze entèdiksyon vwayaj sou pwopriyetè biznis ki te gen non yo parèt sou yon lis nwa 66 konpayi ak moun ki te gen kont fiskal yo an delenkans. Montan total kont sa yo te anviwon 360 milyon goud (369.000.000 HTG) epi te gen ladan yo ki te swadizan delenkan depi ane 2006. Nan youn nan ka sa yo, otorite yo te sezi paspò André Apaid, yon biznisman anpil moun nan piblik lan konnen, pandan li t ap eseye monte abò yon avyon nan Pòtoprens. Apaid te deklare mezi sa yo te abitrè, yo te kite anpil kontravenan an repo, epi li fè konprann aksyon an te petèt sible sèlman moun ki te opozan politik, men nan semèn apre yo li te peye taks ki te an reta yo.

Gouvènman an kowopere avèk Wo Komisarya Nasyonzini pou Refijye yo, epi lòt òganizasyon ki fè travay imanitè, pa egzanp OIM, pou bay pwoteksyon ak assistans pou moun ki deplase anndan peyi an, refijye, moun k ap chèche azil, moun ki pa gen nasyonalite, epi lòt popilasyon ki vilnerab.

Sinistre ki deplase anndan peyi an (IDP)

Gouvènman an te fè anpil efò pou ankouraje IDP ki te sinistre nan tranblemandtè a tounen lakay yo oubyen jwenn lòt kote pou yo rete an sekirite epi selon pwòp volonté yo, , men gouvènman an te bezwen anpil resous operasyonèl ak finansye nan men patnè entènasyonal li yo. Aksyon sa yo te kontribye anpil nan diminisyon

popilasyon IDP a pandan ane a. Men, prezans kan IDP yo te toupatou, epi pi wgo konsantrasyon kan yo ki te estime a 541 te nan zòn metwopolitèn Pòtoprens lan (presizeman nan komin Kwadeboukè, Delma ak Pòtoprens yo). Kalkil ki pi resan yo mete kantite IDP ki t ap viv nan kan yo a anviwon 360.000, kifè to IDP ki te dwe jwenn lòt kote pou yo rete a te rive apeprè nan 28 pouzan pou ane a. Estatistik ki soti nan Tablo Matrisyèl OIM a te fè konnen rive mwadout, , te gen yon diminisyon de 76 pouzan nan popilasyon jeneral IDP yo apre tranblemandtè la konpare ak pi gwo kantite li te rive nan mwa jiyè 2010 lan.

Gouvènman Martelly an, avèk asistans patnè entènasyonal yo, te kontinye yon gwo pwogram pou IDP jwenn lòt kote pou yo rete ki rele Pwojè 16/6, ki okòmansman t ap chèche fèmen sis (6) gwo kan IDP ki te sou tè leta, epi rekonstwi 16 katye nan Pòtoprens, ladan yo te genyen Channmas ki pa lwen Palè Nasyonal la ki te kraze. Gouvènman an epi kominate entènasyonal lan te bay 30 milyon dola US pou pwogram lan, epi se Inite Lojman ak Batiman Piblik lan ki te fenk kreye a ki te administre li. Nan pwogram lan, fanmi ki te elijib epi ki te nan kan IDP yo te resevwa yon don 20.000 goud (\$500 US) pou ede yo jwenn lòt kote pou yo rete . Nan fen ane an, 11.000 fanmi te benefisyé nan pwogram sa a, epi sa fè 50 kan ki te anba zye tout moun sou teren piblik nan Pòtoprens vin vid. Ladan yo te genyen 26 kan ki te sou Channmas. Plizyè ONG avèk patnè entènasyonal te aplike pwogram pou moun jwenn lòt kote pou yo rete ki te menm jan ak pwogram sa a.

Dapre rapò OIM te soti nan mwadout la, yon gwo pati nan popilasyon nan kan ki te la toujou pat gen okenn mwayen vizib pou yo peye lwavey kay oubyen lòt altènativ si ta gen yon ijans. Yon gwo majorite nan IDP sa yo (81 pouzan) pat gen kay avan tranblemandtè an. Malgre kèk nan pi gwo kan IDP yo te resevwa èd nan men ONG yo, ONI, avèk lapolis lokal yo, te genyen anpil lòt kan ki pat sou okenn reglemantasyon, avèk resous ki te sou gwo presyon demann popilasyon yo, epi aksè ak dlo epi sèvis asenisman ki te limite anpil.

Ak fòs lapolis ONI an (UNPOL), MINUSTAH te ogmante prezans li nan kan IDP yo, epi li te bay sèvis sekirite 24 èdtan pa jou nan sèt (7) kan ki te genyen gwo ensidans vyolans seksis. Men, dapre rapò rezidan yo avèk obsèvatè entènasyonal yo, menm nan kan ki te gen yon gwo prezans polisyè preske pat gen okenn pwoteksyon efektif kont krim iben. Gen kèk rezidan nan katye ki toupre kan IDP yo ki te rann IDP yo menm responsab ogmantasyon nan aktivite kriminèl nan zòn yo an. Manm MINUSTAH avèk UNPOL yo pat genyen pouvwa pou arete moun epi tipikman yo te fonksyone tankou yon fòs pou anpeche zak fèt san yo pat patisipe aktivman nan travay polisyè. Akò entènasyonal yo ki kontwole operasyon MINUSTAH yo te egzije prezans yon ajan PNH pou nenpòt operasyon polisyè

kapab fèt ; kifè, sa te vrèman anpeche ofisyè MINUSTAH yo fè prevansyon krim nan kan IDP yo si yon PNH pa la. Pafwa patenarya sa a pat fonksyone byen paske PNH pat gen ase anplwaye pou sa. Travayè entènasyonal nan kan yo te remake tou ni PNH lan ni MINUSTAH pat gen yon repitasyon pozitif nan popilasyon IDP an. Rapò rezidan nan kan yo ak travayè ONG yo te fè konnen pifò nan patwouy lapolis yo, sètadi ni PNH ni UNPOL, te kontwolè sèlman perimèt kan yo epi anjeneral yo pat fè patwouy apre solèy kouche.

Kèk IDP ki te resevwa lajan, sèvis oubyen yon konbinezon toulède pou ankouraje yo kite kan yo te reyisi fè sa byen, men gen lòt tou ki annik ale viv nan lòt kan ki pat sou okenn kontwòl. Rapò sou degèpisman fòse rezidan nan kan IDP yo te ogmante pandan ane an. Dapre estimasyon OIM pou mwadout lan, anviwon 147 kan ki te loje plis pase 81.000 moun te sou menas degèpisman. Menas sa a te grav pou rezidan kan IDP yo ki tap viv sou yon teren prive – kifè tè ki pa teren piblik – kote pwopriyetè yo ki te konsidere IDP yo tankou moun ki abite sou teren yo ilegalman te sèvi ak vyolans pou fòse rezidan yo ale (gade seksyon 6, Lòt Vyolans ak Diskriminasyon nan Sosyete a).

Pwoteksyon Refijye

Aksè pou jwenn azil: Lalwa prevwa pou bay estati refijye oubyen azil pa mwayen misyon oubyen konsila ayisyen yo ki nan peyi etranje. Men, anreyalite, pat gen rapò sou okenn demann ki fèt pou estati sa a.

Moun ki pa gen nasyonalite

Sistèm eta sivil peyi an pat bay okenn estimasyon fyab sou kantite moun ki pa gen nasyonalite nan peyi an. De (2) gwoup ki nan pi gwo risk pou yo rete san nasyonalite yo se te migran ayisyen san papye ki pat kapab jwenn aksè ak papye yo nan peyi etranje, epi desandan migran ayisyen nan peyi etranje yo ki petèt pat pran yon lòt nasyonalite lè yo te fèt men ki te riske pèdi nasyonalite ayisyèn yo mete an tèt yo te pran dispozisyon pou pran yon lòt nasyonalite. Amandman konstitisyonèl ki te pibliye nan mwa jwen yo te gen ladan yo revoke entèdiksyon sou doub sitwayènte an, ki te la depi lontan, epi mezi sa a te redwi danje pou moun rete san nasyonalite jan Ayisyen ki te gen doub nasyonalite te riske sa oparavan.

Gouvènman Repiblik Dominikèn lan te voye tounen ann Ayiti plizyè milye moun ki gen orijin ayisyèn. Anpil nan fanmi depòte yo te soti nan fanmi ki te viv nan Repiblik Dominikèn depi plizyè jenerasyon epi ki pat janm ale ann Ayiti. Ofis Nasyonal Migrasyon an (ONM) ki sou titèl Ministè Afè Sosyal ak Travay lan

(MAST) te responsab kesyon ki te gen rapò ak kesyon depòte yo men li pat gen ase resous pou bay plis pase senp sèvis de baz yo. ONM lan te enskri depòte yo, tanzantan li te bay yo manje lè yo rive, epi li te ede yo avèk transpò pou ale lakay yo. Bayè entènasyonal yo epi ONG lokal yo te travay pou konplete kapasite ONM lan epi li te bay majorite depòte yo asistans, pa egzanp sèvis nan kadijans, lajan anplis pou transpò, sèvis jiridik pou anrejistre abi dwa moun oubyen plent sou trafik moun, epi tanzantan yon ti alokasyon.

Seksyon 3. Respè Dwa Politik: Dwa pou Sitwayen yo Chanje Gouvènman yo

Lalwa bay sitwayen dwa pou yo chanje gouvènman yo pezibleman, epi pou sitwayen yo egzèse dwa sa a pa mwayen eleksyon lib epi ekitab ki fèt regilyèman, sou baz yon sifraj inivèsèl.

Eleksyon ak Patisipasyon Politik

Dènye eleksyon yo: Peyi an te òganize de (2) tou eleksyon prezidansyèl ak lejislatif nan dat 28 novanm 2010 ak 20 mas 2011. Michel Martelly te genyen dezyèm tou eleksyon prezidansyèl lan, kote te gen kèk ensidan fwod, lis enskripsiyon elektè ki te gen defo, fo biltenvòt nan bwatvòt yo, entimidasyon epi kèk ka vyolans. Obsèvatè entènasyonal yo epi sosyete sivil lan te anjeneral konsidere dezyèm tou an te lib epi ekitab.

Konstitisyon an egzije pou, apre eleksyon lokal ak minisipal yo, ofisyèl lokal yo dwe òganize yon seri eleksyon endirèk pou seleksyone pèsonèl pou travay nan antite oto-gouvènman depatmantal yo epi yon konsèy entèdepatmantal pou konseye gouvènman santral lan epi nonmen kandida yo pou Konsèy Elektoral Pèmanan an (KEP). Lalwa egzije pou twa (3) pouvwa gouvènman nasyonal lan chwazi ant kandida sa yo pou fòme konsèy lan ki gen 9 manm ladan. Eleksyon endirèk sa yo pa janm fèt depi adopsyon konstitisyon an; men, apre pwomilgasyon yon seri amandman nan konstitisyon an, Prezidan Martelly te fè demare yon pwosesis pou kreyasyon KEP an, kote chak pouvwa gouvènman santral lan – egzekitif lan, palman an epi pouvwa jidisyè an – ta chwazi dirèkteman pwòp reprezantan li ki pou ta patisipe nan konsèy lan. Anpil alegasyon sou pouvwa egzekitif lan ki te entèfere nan nominasyon pouvwa jidisyè an te eklate nan mwa jiyè epi sa te bloke imedyatman pwosesis seleksyon lejislatif lan. Nan mwa oktòb, CSPJ an te fè seleksyon twa nouvo nominasyon pou KEP an, men estati yo te toujou ensèten kòm twa premye moun ki te nonmen yo te refize sede plas yo. Apre plizyè tantativ ki pat reyisi jwenn yon konpwomi politik, pouvwa egzekitif lan ak Palman an te mete yo dakò pou kreye yon komite negosyasyon nan mwa novanm

pou rezoud pwoblèm ki t ap pèsiste yo. Diskisyon yo anndan kad negosyasyon sa a te genyen kòm rezulta yon akò ant egzekitif lan ak palman an nan fen mwa desanm, kote toulède pati yo te dakò pou chwazi reprezantan yo chak nan kòmansman mwa janvye, epi yo te pran angajman pou yo ede CSPJ rezoud pwoblèm nominasyon entèn li yo. Se konsa eleksyon pasyèl Sena a ak eleksyon lokal yo, ki te gen pou fêt nan ane 2011 epi te swadizan ranvwaye pou mwa novanm 2012 te pran yon reta.

Patisipasyon fam ak gwoup minorité: Nan mwa me, Prezidan Martelly te pwomilge yon seri amandman konstitisyonèl, ki te gen ladan yo youn ki te rekonèt prensip pou “yon patisipasyon omwen 30 poustan fanm nan lavi nasyonal ak nan fonksyon piblik lan.” Men, menmsi lejislasyon sa a egziste depi 2008, pa gen okenn pati ki ranpli kritè ki genyen pou ankouraje sa. Malgre peyi an te genyen yon prezidan fanm déjà – epi de (2) fanm te prezante kandidati yo nan ane 2010 – te gen sèlman senk (5) fanm nan Chanm Depite a epi pat gen fanm ditou nan Sena a nan fen ane a. Sèt (7) sou 16 minis yo te fanm epi kat (4) sou 19 sekretèdeta yo te fanm tou.

Seksyon 4. Koripsyon ak absans transparans nan Gouvènman an.

Lalwa prevwa sanksyon penal pou koripsyon ofisyèl; men, nan jan sistèm lan fonksyone a, koripsyon a te jeneralize epi anrasine nan sistèm lan. Otorite yo te fè pousuit jidisyè kont kèk ofisyèl wo nivo epi yo te pibliye yon lis kontribyab endividiyèl ki pat peye taks yo. Menmsi gouvènman an mete an plas refòm jidisyè ak administratif ki te konsevwa pou ogmante responsabilite, koripsyon an te jeneralize nan tout pouvwa ak tout nivo gouvènman an. Konstitisyon an pase lòd pou Sena a pousuiv tout otorite wo nivo ak manm palman an ki sou akizasyon koripsyon ofisyèl, olye pou yo fè pousuit lajistis.

Byen souvan te genyen rapò koripsyon nan PNH lan. Pa egzanp, nan kèk sikostans, prizonye ki rich yo te kapab jwenn kondisyon detansyon ki te pi favorab. PNH te mennen ankèt sou kèk akizasyon move konduit kont lapolis, epi sa mennen arrestasyon oubyen revokasyon yon ti kantite ajan tou piti. Avèk evolisyon afè Brandt lan (gade nan sekyon 1.b.), gwoup sosyete sivil yo epi otorite gouvènman an te kòmanse egzije pousuit jidisyè moun ki te patisipe yo pou koripsyon.

Inite Santral pou Ankèt Finansye (UCREF) responsab pou konbat krim finansye. Nan mwa septanm, initie anti-koripsyon ki nan Ministè Ekonomi ak Finans lan (ULCC) te mennen plis pase 1.000 operasyon sezi nan tout peyi a, epi sa te fè yo

rekipere plis pase 17,9 milyon goud (\$447.500 US). Se konsa tou ULCC te refere 16 ka koripsyon bay biwo komisè gouvènman Pòtoprens lan. Nan ka sa yo, te genyen afè Edrick Léandre lan, ki se yon ansyen direktè Ofis Asirans Veyikil kont Tyè (OAVCT). Otorite yo te arete Léandre nan mwadout 2011 sou akizasyon koripsyon ak detouneman fon piblik. Ka li an te ale nan tribunal nan fen ane an. Anpil moun tewè ULCC kòm enstitisyon ki gen ase mwayen pou li travay epi li gen yon repitasyon pozitif. Apre ULCC te pousuiv kontribyab ki delenkan yo nan sektè komèsyal lan, konfyans sosyete sivil te genyen nan ULCC vin ogmante epi sa fè li vin gen plis volonte pou li kowopere epi sipòt efò anti-koripsyon ULCC yo.

Lalwa egzije pou tout otorite siperyè gouvènman an depoze deklarasyon finansye yo nan 90 jou apre yo antre nan fonksyon yo epi ankò 90 jou apre yo kite travay gouvènman an. Byen otorite sa yo, epi byen fanmi imeda otorite yo, dwe parèt nan rapò yo. Pa gen egzijans pou fè deklarasyon peryodik, pa egzanp yon fwa pa an. ULCC an se ajans gouvènman ki gen responsabilite pou rasanble epi verifye rapò sa yo: men, nan mwa desanm, yo potko kòmanse fè verifikasyon sa a. Sanksyon pou moun ki pa respekte prensip deklarasyon finansye sa a se yon retni 30 poustan nan salè otorite an kesyon an. An prensip, yo pat vrèman respekte egzijans pou deklarasyon finansye a, epi ULCC pat aplike otorite sanksyon sa a. Se sèlman yon ti pouvantaj nan jij yo ki janm depoze deklarasyon finansye yo, epi pa gen okenn otorite ladwann ki te fè li. Lè yo depoze yo, deklarasyon finansye yo konfidansyèl epi piblik lan pa gen aksè nan deklarasyon sa yo.

Nan mwa jen, Prezidan Martelly te promilge yon dekrè ki otorize gouvènman an fè akizisyon byen ak sèvis nan men yon sèl sous epi selon yon pwosesis apèl dòf ki fèmen; dekrè sa a pèmèt tou etablisman kontra san mache piblik. Otorite gouvènman yo te deklare nouvo mezi akizisyon sa yo t ap pèmèt peyi an akselere pwojè rekonstriksyon yo ak travay debaz gouvènman an. Men sèten obsèvatè, pa egzanp Bank Mondyal ak Bank Entè-Amerikèn pou Developman, te di yo enkyete paske nouvo lwa akapab diminye responsablite ak transparans nan gouvènman an, epi sa kapab fè koripsyon an vin pi grav.

Yon ti tan anvan li bay demisyon li nan mwa fevriye an, Premye Minis Gary Conille te pibliye rezulta yon odit entèn gouvènman an ki te bay detay sou iregilarite ki te genyen nan kontra rekonstriksyon Jean Max Bellerive, ki te Premye Minis nan epòk sa a, te akòde apre tranblemandtè a ant 2010 ak 2011. Ankèt Premye Minis Conille lan te devwale yon koneksyon ant Bellerive ak yon Senatè dominiken Felix Bautista, ki te pwopriyetè oubyen te genyen enterè majorité nan konpayi dominiken ki te patisipe nan 41 nan kontra sa yo. Nan mwa avril,

òganizasyon laprès yo te kòmanse pibliye rapò ki fè konnen Prezidan Martelly te swadizan resevwa 2,5 milyon dola kòm kontribisyon nan kanpay li an, tranzaksyon nan sektè imobilye an, epi lajan kach nan men Senatè Bautista ann echanj kont kontra sa yo ki te gen gwo montan ladan yo. Prezidan an te di alegasyon sa yo san fondman. Nan kòmansman mwa jiyè, gouvènman Martelly an te anonse li t ap mete ann aplikasyon rekòmandasyon komisyón Conille lan epi li te anile 39 nan 41 kontra rekonstriksyon Bautista te genyen yo. Pa gen pèsonn nan Ayisyen ki te swadizan enplike nan zafè sa a ki te prezante devan lajistis pou sa.

Apre retou ansyen prezidan Jean-Claude Duvalier ann Ayiti nan mwa janvye 2011, gouvènman an te depoze plizyè akizasyon kont li, ki te gen ladan yo koripsyon, maspinay epi touye moun. Nan mwa janvye, Carves Jean, ki se jij enstriksyon ki te responsab zafè an, te pran desizyon pou ansyen prezidan an te sibi yon pwosè pou koripsyon sèlman ki baze sou 15 ane li te pase nan pouvwa a. Nan desizyon li te pran an, Jean te di pat gen ase jistifikasyon legal pou soutni akizasyon pou vyolasyon dwa moun ak krim kont limanite. Òganizasyon sosyete sivil lan, viktim maspinay nan épòk Duvalier a, epi pati prenan entènasyonal yo te imedyatman kondane desizyon jij lan, epi militan yo te deklare yo t ap chèche jistia pou krim Duvalier te komèt kont limanite nan Tribunal Ameriken pou Dwa Moun. Prezidan Martelly te retire deklarasyon li te fè anvan yo pou di li ta anfavè padone Duvalier. Moun ki te pote plent nan zafè sa a te kòmanse yon pwosedi pou apèl ki t ap kontinye nan fen ane a.

Pa gen okenn lalwa ki egzije pou gouvènman an bay sitwayen yo aksè nan enfòmasyon gouvènman an.

Seksyon 5. Pozisyon Gouvènman an konsènan Ankèt Non-Gouvènmantal nan Nivo Nasyonal epi Entènasyonal sou Akizasyon Vyolasyon Dwa Moun

Plizyè gwoup nasyonal ak entènasyonal ki milite pou defans dwa moun te travay anjeneral san restriksyon leta mete sou yo, pou ankete epi pibliye rezulta ki genyen sou dosye dwa moun yo. Gouvènman an te kowopere avèk divès misyon obsèvasyon sou dwa moun epi anjeneral li te rekonèt opinyon yo, menmsi te gen moman kote yo pat dakò sou mwayen ki ta pi konvenab pou jere kesyon dwa moun yo.

Te genyen rapò sou efò gouvènman an te fè pou limite oubyen jwenn lòt mwayen pou siprime kritik militan dwa moun yo t ap fè. Gen kèk gwoup defans dwa moun, pa egzanp Amnistì Entènasyonal, ki te kritike gouvènman Martelly an paske li t ap entimide epi asele militan dwa moun yo. Nan mwa septanm, avoka ki travay

nan domèn dwa moun yo te fè konnen yo te swadizan resevwa anpil menas lanmò epi kay yo, biwo yo epi mouvman yo te sou siveyans. Yo te di menas yo ak asèlman se te reyaksyon kont efò yo te fè pou jije ansyen prezidan Jean-Claude Duvalier pou abi dwa moun epi kont demann yo te fè pou mennen yon ankèt sou yon evantyèl detounman fon piblik lafanmi Martelly ta komèt. Apre revokasyon li an septanm, Komisè Gouvènman an pou Pòtoprens lan, Jean Renel Sénatus te deklare prezidan KEP la ak konseye prezidansyèl la, Josué Pierre-Louis, te ba l lòd pou li arete twa (3) avoka dwa moun epi li te fè remakelafanmi Martelly t ap kontan si li ta fè sa (gade nan seksyon 1.e.).

Nasyonzini avèk lòt òganizasyon entènasyonal: Gouvènman an te pèmèt plizyè misyon espesyal fèt nan peyi a, epi li aksepte prezans divès ajans Nasyonzini epi lòt òganizasyon entènasyonal tankou Komite Lakwa Wouj Entènasyonal ki prezan sou yon baz pi pèmanan.

Òganizasyon gouvènman an pou defans dwa moun: Nan mwa me an, Premye Minis Lamothe te nonmen Marie Rose Anne Auguste, ki te yon militan dwa moun depi lontan nan yon nouvo pòs ki gen yon pòtfèy dwa moun epi ki nan nivo kabinè li – delege minis lan sou kote premye minis lan pou dwa moun epi pou lite kont povrete ekstrèm. Delege minis la te bay premye minis lan konsèy sou politik ki gen rapò ak dwa moun epi li te te rann li fasilpou mete powgram pou alèjman povrete ann aplikasyon. Kreyasyon yon nouvo ministè epi nominasyon Auguste lan te jwenn bon jan apwobasyon nan kominate ONG yo.

Konstitisyon an prevwa yon manda sèt (7) an pou OPC an, ki se pòs nan gouvènman an ki travay pou dwa moun. Pandan ane a, OPC, sou direksyon Florence Elie, te jwe yon wòl pi aktif nan ankèt ki fèt apre alegasyon vyolasyon dwa moun epi li te travay an kolaborasyon avèk òganizasyon entènasyonal yo. Reprezantan rejjyonal OPC yo te mete anplas pwogram asistans li yo tout kote nan peyi a. Men, ONG ki baze nan Wanament epi ki defann dwa moun yo ak lòt òganizasyon ki te travay ak OPC te remake jan limit li te genyen nan resous finansye ak resous imèn te antrave efò li t ap fè pou kolaborasyon yo.

Ni OPC ni delege minis lan pat mennen ankèt sou gwo kantite alegasyon koripsyon ki te genyen nan govènman an.

Nan fen mwa septanm, gouvènman an te òganize yon atelye sou dwa moun ki te vize pou tout moun ak òganizasyon ki travay nan kesyon dwa moun, sosyete sivil la, ak misyon etranje yo etabli yon plan pou mete anplas rekòmandasyon Konsèy Dwa Moun Nasyonzini an te fè nan kad Egzamen peryodik inivèsèl la.

Chanm Depite a ak Sena a te gen yon komisyon dwa moun yo chak. Nan mwa me, Sena a te adopte yon pwojè lwa, gouvènman an te pwomilge nan mwa jiyè. Lalwa sa a te defini wòl ak responsabilite OPC, epi li te prevwa endepandans òganizasyon sa a.

Seksyon 6. Diskriminasyon, abi nan sisyete an epi trafik moun

Lalwa pa entèdi presizeman diskriminasyon ki baze sou ras, sèks, lang, oryantasyon seksyèl oubyen si se fanm oswa gason yon moun ye, oubyen estati sosyal, men paj entwodiksyon konstitisyon an repeète presizeman enpòtans ki genyen pou respekte Deklarasyon Inivèsèl Dwa Moun lan, ki entèdi diskriminasyon sou tout fòm. Men, pat gen okenn mekanis gouvènmantal ki te administre oubyen fè respekte dispozisyon sa yo.

Fanm

Kadejak epi vyolans nan kay: Lalwa entèdi kadejak men li pa rekonèt kadejak ant mari ak madanm kankou yon krim. Sanksyon pou kadejak se yon minimòm 10 ane travay fòse, epi santans sa a ogmante jiska 15 ane si moun yo vyole a poko gen laj 16 an oubyen si moun ki fè kadejak lan se yon moun ki nan yon pozisyon otorite. Lè se yon gwoup bandi ki fè kadejak la, santans maksimòm lan se travay fòse avi. Anreyalite, santans yo te souvan pi piti anpil pase sa, epi pousuit yo te souvan pa fèt paske pat gen moun ki denonse yo oubyen pat gen suivi apre akizasyon yo fèt. Nan fen ane an, rapò PNH lan te fè konnen te gen 546 alegasyon kadejak, epi se tifi minè ki te pote plent pou 360 ladan yo. Nan ka 54 gason ki te kondane pou vyòl nan ane 2010-2011, jij yo pase santans pou ant uit (8) mwa jiska 15 ane; yon gason – yon prèt – te resevwa yon santan prizon avi. Kòd penal lan eskize yon mari ki tiye madanm li oubyen menaj madanm lan si mari an bare yo ap komèt adiltè nan kay mari an, men si yon madanm touye mari li paske li bare mari li nan menm sityasyon an, lajistis ap pousuiv madanm lan.

Kèk ONG te rapòte yon ogmantasyon evidan nan kantite kadejak ki fèt yo. Rapò Nasyonzini yo montre se preske chak jou te genyen ensidan vyolans nan kay ak vyòl. Inite pou Lite Kont Vyolans kont Fanm ki nan PNH lan te genyen resous limite pou ta pèmèt li reyaji lè gen alegasyon kadejak.

Kadejak avèk lòt kalite vyolans te yon pwoblèm anpatikilye nan kan IDP yo, menm jan ak nan bidonvil iben nan peyi a. Gen tout yon seri faktè nan kan IDP yo ki te kontribye pou fè fanm ak minè yo vin pi vilnerab: pòt tant yo pat solid, ekleraj

lan pat bon, fanmi yo te separe youn ak lòt, vwazen yo se te moun yo pat konnen, aspè anonim ki te genyen nan kan yo, pat gen yon bon jan prezans lapolis epi moun yo te gen yon konesans limite sou sèvis swen sante ak sèvis ekonomik, epi aksè nan sèvis sa yo tou te limite. ONG yo epi patnè entènasyonal yo te mete an plas pwogram pou ede fanm ak timoun nan kan IDP yo depoze plent lè te genyen ka vyolans kont fanm, pa egzant kadejak, abi seksyèl, vyolans nan kay, epi rapò seksyèl ki fèt pou lajan, san yo pa sibi okenn vanjans. Malgre sivivan yo te depoze plent nan OIM pou 119 ensidan vyolans kont fanm pou tout ane 2011 lan, nan mwa jen ane sa a, yo te deja depoze 146 plent. Li pat fasil pou eksplike si gwo chif sa a te rive paske te gen yon ogmantasyon nan kantite krim vyolans kont fanm nan kan yo oswa yon ogmantasyon mekanis ki genyen pou pèmèt moun depoze plent lè krim sa yo fèt. Men, OIM avèk lòt patnè entènasyonal yo te dakò pat gen plent ki te pote lè gen ensidan vyolans kont fanm. Dapre deklarasyon IDP ki t ap viv nan kan Jean Marie Vicent ak nan kan Channmas lan, menas pou vyolans kont fanm te ogmante paske te gen plis tant ki te vid, epi se la moun komèt krim vyolans kont fanm yo pi souvan. Obsèvatè entènasyonal yo rapòte gen kèk ka kote fòs lapolis yo te enplike nan krim vyolans kont fanm; men, sivivan krim sa yo te pè vanjans lapolis, kifè yo pat chèche solisyon pou yo.

Avoka ki te reprezante sivivan kadejak yo te di otorite yo te gen yon reyakson ki te ase bon lè te genyen ka vyòl minè, kòm lalwa klè epi mezi jidisyè yo egziste pou fè fas ak kalite dosye sa yo, ki byen souvan pwovoke kolè ak emosyon nan kominote lokal yo. Men, byen souvan, otorite yo te abandone oubyen pat pousuiv ka yo lè delenkan an te yon minè tou oubyen viktim lan se te yon adilt paske pa gen estrikti legal oubyen administratif klè pou adrese ka sa yo. Avoka yo te deklare byen souvan otorite yo te “libere pwovizwaman” delenkan minè ki te komèt kadejak yo epi yo te voye yo tounen bay paran yo.

Avoka ki defann dwa moun yo di rezon ki anpeche moun pote plent nan dosye kadejak yo te wo anpil, epi ladan yo te genyen bay moun lan non ki denigran, laperèz pou vanjans, epi yon mank konfyans nan sistèm jidisyè ak sistèm legal lan. Yo di tou te genyen anpil diferans nan aksè ak kalite swen doktè nan lopital yo bay sivivan kadejak yo. Plizyè gwoup kredib di byen souvan otorite legal yo te poze sivivan kadejak yo yon seri kesyon ki pat konvenab, pa egzant si sivivan an te vyèj anvan ensidan an, epi ki rad sivivan an te mete sou li lè swadizan kadejak la te fèt la. RNDDH kowobore remak sa a. Nan kèk sikonstans, otorite yo te konseye sivivan yo pou yo pa depoze plent pou evite imilyasyon piblik yon pwosè ta koze. Sivivan vyòl epi lòt fòm vyolans seksyèl te twouve yo devan gwo obstak lè yo chèche jistics legal ak lè yo bezwen sèvis pwoteksyon, tankou abri pou fanm.

Lalwa pa kategorize vvolans familyal kont adilt tankou yon krim apa. Dapre gwoup ki defann dwa fanm ak òganizasyon dwa moun yo, vvolans nan kay kont fanm yo te toujou yon pwoblèm kouran epi yon krim ki souvan pase san yo pa denonse li. Byen sousan, lapolis pat arete moun ki komèt zak sa yo oubyen yo pat mennen ankèt sou ensidan yo, epi pafwa sivivan yo soufri plus asèlman ak vanjans nan men moun ki komèt krim yo, epi sa te oblige sivivan an fè yon dezyèm deplasman anndan kan IDP yo. Souvan jij yo te libere sispèk lapolis te arete pou vvolans nan kay ak kadejak la.

Asèlman seksyèl: Lalwa pa presizeman entèdi asèlman seksyèl, menmsi kòd travay lan fè konnen gason ak fanm gen menm dwa ak obligasyon. Pa gen done sou asèlman seksyèl nan kote moun travay, menmsi obsèvatè yo ta fè konprann pratik asèlman seksyèl lan te kouran, sitou nan faktori yo. Moun pat rapòte ensidan sa yo paske pouvantaj chomaj la wo epi paske sivivan yo pat gen konfyans nan kapasite sistèm jidisyè an pou li pwoteje yo.

Dwa nan kesyon reprodiksyon: Lalwa bay moun marye oubyen k ap viv ansanm, epi li bay moun ki pou kont yo dwa pou yo deside ki kantite ptit yo fè, epi ki lè ak ki delè yo kite pase ant chak timoun. Yo gen dwa jwenn enfòmasyon ak kijan pou kontwole tou sa, san yo pa soufri okenn diskriminasyon. Malgre gwo nivo konesans ki genyen sou metòd planin familyal, te genyen obstak sosyal, kiltirèl epi jiridik ki byen souvan te anpeche fanm jwenn enfòmasyon anplis sou metòd kontrasepsyón epi sou swen sante repwodiktif. Nan sosyete a, kote moun yo anjeneral konsèvatè, yo te dekourage itilizasyon metòd kontrasepsyón modèn yo, epi majorite gason yo pat vle sèvi avèk yo. Dwa fanm genyen pou pwoteksyon nan pwennvi repwodiksyon te toujou antrave paske pat gen resous adekwa pou fè planin. Jenn fanm ki aktif nan pwennvi seksyèl te twouve sa patikilyèman difisil pou yo jwenn aksè nan sèvis planin familyal. Byen souvan, yo te jwenn sèvis planin familyal gouvènman an ofri yo nan sant sante piblik tankou lopital, epi anjeneral pat genyen yon espas konfidansyèl oubyen prive pou fè tès depistaj pou pasyan yo.

Fon Popilasyon Nasyonzini an te pibliye yon rapò ki di gen sèlman 25 poustan nan tout akouchman yo ki fêt nan yon sant sante. Majorite fanm yo te itilize sèvis ‘matwòn’ pou ede yo akouche lakay yo oubyen nan lòt kote ki pa sant sante. Pwofesyonèl swen sante yo te rann pratik sa a responsab pou nivo kalite sèvis nan matènité yo ki pa bon epi ki enkonsistan nan lopital yo ak dispansè yo. Byen souvan fanm ansent te ale nan premye vizit kay doktè epi lè yo rive yo dekouvri te gen twòp moun nan sant sante yo , pèsonèl lan pat fòme pou fè travay lan epi pat gen ase pwovizyon medikal nan sant lan. Malgre majorite fanm nan pwovens riral

yo te chwazi pou akouche lakay yo, anpil fanm nan milye iben yo ki poutan te gen aksè ak sèvis matènité pwofesyonèl, te chwasi akouche lakay yo tou. Yon estimasyon ki pa egzak epi ki baze sou estimasyon Nasyonzini, Bank Mondyal ak pwofesyonèl lasante nan peyi an te fè sou tandans ki genyen nan kesyon sante a, plase pou santaj mòtalite manman yo ant 300 ak 670 pou chak 100.000 nesans timoun ki fèt vivan, menmsi li pat posib pou konfime chif sa a paske pa gen okenn resansman nasyonal ki te janm fèt depi ane 2005. Yon kombinezon ant lalwa ki mete anpil restriksyon, lefèt pat gen sèvis objstetrik nan kadijans, epi yon gwo kantite gwosès moun pat vle fè pou santaj mòtalite manman yo rive wotè sa a.

Diskriminasyon: Fanm yo pat gen menm estati sosyal ak ekonomik avèk gason yo, malgre gen amannman konstitisyonèl ki rekonèt prensip kote "omwen 30 pou san fanm patisipe nan lavi nasyonal epi patikilyèman nan sèvis piblik." Men, sosyete sivil lan ak administrasyon Martelly an te ogmante efò ki t ap fè pou defann dwa ak pou konsyantize moun sou rapò ki genyen ant bay fanm kapasite pou yo endependan ak devlopman nasyonal. Nan kèk kouch nan sosyete an, se tradisyon ki te limite wòl fanm yo. Majorite fanm nan zòn riral yo te rete nan travay tradisyonèl, tankou agrikilti, vann nan mache epi fè travay domestik. Byen souvan, fanm ki te chèf fanmi yo, ki pat gen mwayen ekonomik epi ki te rete nan zòn iben yo te fè fas ak anpil limit nan opòtinite pou travay, yo te fè travay domestik, nan vann komès oubyen nan travay kòm machann.

Enstitisyon patnè entènasyonal yo ak ONG yo te kontribye nan mekanis pou bay divès gwoup sipò sosyal, san yo pa blye gwoup fanm yo tou. Minis delege dwa moun ak lit kont povrete ekstrèm lan ki te nonmen tou resaman, Marie Carmelle Rose Anne Auguste, te ede ranfòse pwogram sosyal ki te fèt pou bay pwopriyetè ti antrepriz ak manman ki selibatè kapasite ekonomik, epi anplis ,li bay opòtinite pou jenn moun ki pa gen mwayen avèk prizonye yo mwayen pou eksprime kilti yo. Menmsi fanm yo pat reprezante, nan gran kantite, nan pozisyon sipèvizon oubyen nan administrasyon nan gouvènman an ak nan sektè prive an, gen plis fanm nan kalite plas sa yo pase sa ki te genyen nan ane anvan yo.

Timoun

Anrejistrem nesans: Se manman ak papa ki bay yon moun nasyonalite li; se sèlman yon paran, menmsi se papa oubyen manman, ki nesesè pou pase nasyonalite a bay timoun lan. Yon lòt mwayen pou genyen nasyonalite se pa mwayen yon demann fòmèl nan Ministè Enteryè. Gouvènman an pat anrejistre tout nesans yo imedyatman, ni li pat kenbe estatistik sou kantite nesans ki te genyen chak ane epi ki te pase san yo pa anrejistre. Sa pa koute anyen pou

anrejistre nesans yon bebe jis li rive laj 2 an. Apre li fin gen 2 an, sa vin difisil epi sa koute chè pou fè yon batistè, sitou nan pwovens yo. Yon lòt pwoblèm ki genyen nan anrejistreman nesans yo se difèt batistè a di si timoun lan se pitit "lejitim" ki fèt lè manman an ak papa a marye, oubyen "natirèl" oubyen pitit deyò. Sa se yon pratik ki riske dekouraje moun lè pou yo deklare yon nesans paske sa fè timoun lan wont. Men, nan mwa avril, Sena ate adopte yon lalwa sou patènité, matènité epi adesandans, ki fè sispann diskriminasyon ki te egziste an ant pitit moun marye ak timoun ki fèt san manman ak papa yo pa marye. Òganizasyon Eta Ameriken an (OEA) kòmanse kolabore tou avèk Ministè Lajistis pandan ane a pou chèche yon solisyon pou pwoblèm anrejistreman timoun yo.

Lalwa rann dokiman nesans yo nesesè legalman pou ouvri yon kont nan labank, oubyen pou mande prete lajan, oubyen pou jwenn aksè nan lopital ak pou vote. Malgre sa, yo pat refize bay moun ki pat gen dokiman nesans ki nesesè yo swenlè yo te bezwen doktè nan kadijans oubyen lè yo te fè demann pou antre lekòl. Tranblemandtè an te detui anpil dokiman ofisyèl. Se konsa Achiv Nasyonal lan te wè demann pou ekstrè dokiman ofisyèl yo te triple lè li louvri pòt li ankò apre tranblemandtè an, epi Biwo Idantifikasyon Nasyonal lan te toujou manke resous epi li te genyen plis demann pase kantite li kapab jere a.

Edikasyon: Dispozisyon ki nan konstitisyon an egzije pou gouvènman an bay edikasyon primè gratis epi pou li obligatwa pou tout timoun; Men, ni lekòl primè ni lekòl segondè pat obligatwa, ni gratis, ni inivèsèl. Nan mwa oktòb Prezidan Martelly te inogire yon dezyèm pwogram lekòl gratis ki bay edikasyon nan lekòl primè pou pitit fanmi ki pa gen mwayen yo, san yo pa pran estati elèv lan an konsiderasyon. Se konsa 1,2 milyon timoun, dapre kalkil yo, sètadi 200.000 timoun anplis sa ki te al lekòl nan ane anvan an, ta gen chans pou yo ale lekòl. Yon ankèt ki te fèt nan ane 2012 la te revele 84 poustan nan timoun yo te ale nan lekòl primè, konparativman ak 52 poustan nan ane 2000 lan. UNICEF avèk lòt òganizasyon entènasyonal te kontribye plizyè milyon dola pou sibvansyone pri edikasyon an koute. Anpil fanmi ki pat kapab fè pitit yo antre nan yon lekòl piblik te peye pou pitit yo ale nan lekòl prive, ki anjeneral pa lekòl leta rekonèt ni yo pat sou okenn règlemantasyon.

Move Tretman Timoun: Lalwa entèdi vyalans familyal kont minè. Nan mwa oktòb, Brigad pou Pwoteksyon Minè an (BPM) te anrejistre 62 ensidan vyalans familyal kont minè. Gouvènman an te toujou manke resous pou bay sipò adekwa oubyen pou fè respekte makanis ki egziste déjà pou fè pwomosyon dwa ak byenèt timoun. Men, gouvènman an fè pwogrè nan desantralizasyon BPM ak Ensiti Byenèt Sosyal ak Rechèch (IBESR), ki se de (2) sèvis prensipal li genyen pou

byenèt ak pwoteksyon timoun yo. Nan mwa oktòb, toulède sèvis sa yo te gen reprezantan nan tout 10 depatman yo, epi yo te prezan nan pwen pasaj ofisyèl sou fwontyè a. IBESR te kòmanse kolabore avèk òganizasyon kominotè debaz yo pou fè pwomosyon dwa timoun nan tout peyi an. Nan mwa jen, gouvènman an te etabli yon nimewo telefòn nasyonal gratis pou jenn timoun ki nan sityasyon ki gen risk landan yo.

Malgre nan tout peyi an yo rekonèt pa gen estatistik egzak sou timoun ki fè travay domestik san yo pa resevwa peman (yo rele yo “restavèk”), pandan ane an, otorite yo kalkile kantite timoun sa yo ant 250.000 a 500.000. Pifò timoun sa yo se te tifi. Byen souvan, fanmi adoptif yo te abize restavèk yo (gade seksyon 7.c.). Nan mwa novanm, IBESR, an kolaborasyon avèk UNICEF epi tout yon seri ONG ki patnè yo, te lanse yon kanpay konsyatizasyon fòmèl ki te fèt pou ranfòse dyalòg nan kominote an sou pwoblèm ak move tretman ki asosye avèk sistèm restavèk lan. Dapre Direktè IBESR lan, Arielle Villedrouin, gouvènman an swete chanje kilti peyi an pou sistèm restavèk lan vin pa akseptab ankò epi pou redui move tretman timoun yo.

Pou plis enfòmasyon, gade rapò Depatman Deta sou trafik moun ki rele *Trafficking in Persons Report* nan www.state.gov/j/tip epi rapò Depatman travay lan, ki rele *Findings on the Worst forms of Child Labor* nan www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm.

Popilasyon timoun lari Pòtoprens ki rive nan plizyè milye timoun – epi pifò se ti gason – ladan yo genyen non sèlman anpil timoun yo te mete deyò nan kay patwon kote yo t ap travay oubyen ki te sove kite kay sa yo poutèt yo t ap maltrete yo, men te genyen nan timoun yo tou ki te pèdi paran yo oubyen moun ki te responsab yo nan tranblemandtè ane 2010 lan. Dapre rapò ONG yo, te genyen anpil risk pou timoun lari yo te viktim abi seksyèl oubyen lòt kalite abi, pou yo te resevwa yon ti nivo edikasyon piti oubyen pou yo pat resevwa okenn edikasyon ditou, epi li te fasil pou moun k ap chèche moun pou trafike yo eksplwate timoun sa yo. Genyen rapò tou ki fè konprann gang aktivite kriminèl yo te rekrite minè pou fè yo komèt zak ilegal. MAST te bay yon ti asistans, tankou manje epi abri tanporè, pou timoun ki nan lari yo.

IBESR lan genyen responsabilite ofisyèl ni pou pwoteksyon timoun yo ni pou kontwole epi omologe plis pase 700 sant rezidansyèl pou timoun. Pandan ane an, nan yon patenarya avèk lòt sèvis gouvènman an epi pati prenan entènasyonal ki travay pa mwayen Gwoup Travay sou Timoun ki nan Risk (kreye apre tranblemandtè 2010 lan), IBESR te fè gwo efò pou elaji pwoteksyon yo pou jenn

moun yo. IBESR deplwaye anpil travayè sou teren ak enspektè pou mete sant rezidansyèl pou timoun yo sou kontwòl li. IBESR te kategorize sant sa yo swivan koulè wouj, jòn, oubyen vèt, dapre degre yo respekte lalwa byenèt timoun yo. Nan mwa oktòb, enstitisyon an te idantifye 724 sant, li te enskri 16.955 timoun ki te abite nan ladan yo, epi li te evalye 468 nan sant yo.

Maryaj timoun: Laj legal pou moun marye se 18 an. Yon lalwa ki te pase nan 1982 te anile yon dispozisyon nan kòd sivil lan ki te pèmèt tifi marye a laj 15 an. Pat gen done disponib konsènan maryaj moun ki poko gen 18 an, men sa se pa yon koutim ki kouran nan peyi an.

Eksplwatasyon Seksyèl Timoun: Laj minimòm pou relasyon sèksyèl ak konsantman (toulede patnè yo dakò) se 18 an. Lalwa entèdi detouneman minè ki poko gen laj 21 an, sa vle di aktivite tankou pwostitisyon, epi sanksyon ki genyen pou detouneman minè a se ale nan prizon pandan ant sis (6) mwa jiska twa (3) ane pou moun ki vyole lalwa sa a. Piske pa gen bon jan mwayen pou rapòte epi ankete swadizan vyòl yo, sa te kontribye nan yon ensètidid konsènan sanksyon pou kadejak, si sa ta rive, menm jan lalwa defini an. Gen rapò ki fè konnen gen pwostitisyon timoun nan kan IDP yo nan lari yo tou. Rekritman timoun pou eksplwatasyon seksyèl, pònografi, epi aktivite lalwa pa pèmèt te ilegal, men dapre rapò Nasyonzini, gang ame nan Pòtoprens te rekrите timoun ki te gen laj 10 an pou kalite aktivite sa yo.

Kidnapin Entènasyonal sou Timoun: Peyi an pa siyen Konvansyon La Haye 1980 an sou Aspè Sivil nan Kidnapin Timoun. Pou enfòmasyon, gade rapò Depatman Deta sou enfòmasyon divès peyi yo nan http://travel.state.gov/abduction/country/country_3781.html.

Anti-Semitic

Kominote juif la te genyen mwens 50 manm nan peyi a, epi pat gen rapò sou zak antisemit.

Trafik Moun

Gade rapò Depatman Deta a sou *Trafficking in Persons Report*, nan www.state.gov/j/tip.

Moun ki Andikape

Tranblemandtè 2010 lan te ogmante kantite moun andikape yo anpil, epi sa te konsantre atansyon entènasyonal lan sou nesesite pou ranfòse mekanis pou pote sipò bay kominate sa a. Malgre sa, nan mwa me, Premye Minis Lamothe te pale anpil pou mete moun andikape yo nan youn nan twa (3) priyorite gouvènman li an pou sektè sosyal lan. Biwo Sekretè Deta pou Entegrasyon Moun Andikape (BSEIPH) a se ajans prensipal nan gouvènman an ki gen responsabilite pou bay asistans pou moun andikape epi pou garanti patisipasyon yo nan nan pwennvi sivil, politik ak sosyal. Gouvènman an te pran mezi enpòtan pou ranfòse kad legal lan pou sitwayen andikape yo. Nan mwa me, gouvènman an te pase Lalwa sou Entegrasyon Moun Andikape, ki te fèt pou kreye manda legal lan pou BSEIPH fè yon pwomosyon efektif pou prensip an favè moun andikape. Lalwa entèdi tout diskriminasyon nan travay kont moun andikape, epi li egzije pou gouvènman an entegre moun andikape yo nan sèvis publik leta yo. Anplis, lalwa enpoze yon kwota 2 poustan pou moun andikape nan mendèv konpayi sektè prive an.

Piske gen yon povrete jeneral ak kwonik ,pa gen ase sèvis publik, epi opòtinite pou edikasyon limite, moun andikape yo te toujou defavorize. Anplis, moun andikape yo te fèfasak gwo lawont sosyal poutèt eta sante yo. Antan yon gwoup, moun ki gen maladi mantal oubyen pwoblèm devlopmantal te regilyèman majinalize, neglige epi yo te soufri abi nan sosyete an. Menmsi enfòmasyon sou kanite moun andikape te difisil pou jwenn nan nivo nasyonal, dапre estimasyon yo, 10 poustan nan sitwayen yo te andikape.

BSEIPH te òganize plizyè seyans fòmasyon ak atelye pou otorite publik ki t ap chèche e vle patisipasyon kominate moun andikape yo, epi li te lanse kanpay sansibilizasyon pou publik lan, pou pèmèt chanje nòm nan sosyete an ki asosye feblès avèk andikap fizik oubyen limit nan kapasite mantal. Dapre estatistik gouvènman an, 64 òganizasyon ki travay pou amelyore kondisyon moun andikape te resevwa ant 25.000 (625 \$ US) ak 500.000 goud (12.500 \$ US) apre fondasyon biwoa nan fen ane 2011 lan. BSEIPH te bay tou sibvansyon pou edikasyon pou 140 etidyan andikape pou ane lekòl la, men pat gen done ki te disponib sou kantite timoun andikape ki ale lekòl.

Nan mwa avril, BSEIPH, an patenarya avèk Ensiti Nasyonal pou Rechèch ak Fòmasyon pou Edikasyon Jenn Moun ki Andikape te lanse yon inisyativ pou kreye yon modèl edikatif nasyonal pou timoun ki genyen bezwen espesyal, pou yo kapab entegre yo nan sistèm edikasyon primè nan peyi an.

Gouvènman an te konvoke yon fowòm sou sektè afè an nan mwa septanm avèk 40 gran konpayi pou senkwonize apwòch sektè prive yo pou yo kapab anboche moun andikape. Nan mwa oktòb, OEA te fasilite yon chitatande entèministeryèl pou elabore epi siyen deklarasyon piblik ki egzije pou chèf ministè yo fè pwomosyon fè moun andikape patisipe nan diskisyon pou anplwaye moun ak pou prensip yo. Nan fowòm mwa oktòb la, Minis Afè Sosyal ak Travay la, Josepha Gauthier te anonse pwojè pou konstriksyon yon sant pou pwofesyonèl andikape nan Ganthier. Epitou, OEA te ede gouvènman an kreye nouvo kòd konstriksyon ki t ap bay aksesibilité inivèsèl nan batiman yo.

Pandan BSEIPH lan t ap kòmanse jwe plis yon wòl kowòdinasyon pandan ane an, ONG yo t ap kontinye bay pifò nan sèvis dirèk yo pou popilasyon moun ki gen kapasite limite. Aksè nan bon kalite swen medikal (fizik epi mantal) te poze yon gwo pwoblèm pou moun andikape yo. Lopital ak klinik nan Pòtoprens pat gen ase espas, resous imèn oubyen fon piblik pou trete pasyan andikae. Kote ki te gen sèvis ki te kapab trete epi reyabilite popilasyon sa a, kondisyon yo pat rive nan nòm entènasyonal yo.

Abi nan Sosyete an, Diskriminasyon epi Vyolans ki baze sou Preferans oubyen Idantite Seksyèl

Malgre pat gen rapò ki konfime diskriminasyon ofisyèl kont kominate lezbyèn, omoseksyèl, biseksyèl, oubyen tanseksyèl (LGBT), ONG nasyonal yo te fè soti rapò ki montre moun LGBT te konfwonte diskriminasyon jeneralize nan sosyete a sou fòm lawont sosyal, vyolans fizik ki te sible yo, agresyon seksyèl epi absans sekirite pou kenbe travay yo. Dapre ONG yo tou, moun nan kominate sa a pat denonse vyolasyon dwa imen yo paske yo te pè vanjans. Sèvis lapolis epi otorite jidisyè yo pat kache pou diskrimine kont manm kominate LGBT an, sitou nan Pòtoprens.

Serovie ak Kouraj, ki se gwoup ki defann dwa kominate LGBT an, te fè sèvis pwoksimite nan kominate an, ankadreman sikolojik, epi gen de lè tou yo te fè entèvansyon nan lajistik nan non kominate LGBT an. Pat gen okenn lwa ki ki di relasyon ant 2 granmoun konsantan epi ki gen menm sèks lan se yon krim, men dirijan Serovie yo fè konnen piblik yo sèvi an te sibi asèlman chak jou epi byen souvan otorite lapolis yo te sible yo pou vyolasyon lalwa kont “eskandal piblik.” Dapre Serovie, mesye omoseksyèl yo t ap viv nan yon anbyans diskriminasyn epi, pafwa, rès sosyete a te rejte yo avèk vyolans. Gwoup tankou Serovie ak Kouraj pran mezi konkrè pou konstui yon rezo sipò epi pou kontinye efò y ap fè pou yo touche yon pi gwo tranch nan kominate LGBT an. IBESR te bay yon sipò limite pou kominate LGBT an epi sitou pou lezbyèn yo.

Kominote LGBT an nan pwovens riral yo te fè konnen nan zòn sa yo te genyen yon atitud ki te pi toleran epi ki te pi fasil pou aksepte yo pase sa ki t ap fèt nan sant iben yo, tankou Pòtoprens. Pa egzanp, te genyen tolerans pou de (2) moun ki menm sèks viv ansanm. Se konsa tou, te genyen yon tradisyon depi lontan pou aksepte yon jan altènatif ki te pèmèt gason abiye epi viv san kache tankou fanm.

Lòt Vyolans oubyen Diskriminasyon nan Sosyete an

Dapre plizyè alegasyon, kote ni patikilye ni gouvènman an te fè moun ki t ap viv ilegalman sou kèk teren demenaje pa lafòs. Anpatikilye, gwooup defans dwa moun yo ak jounalisyo te fè konnen otorite lapolis yo te itilize yon fòs eksesif pou fè rezidan ki t ap viv nan zòn kote gouvènman Martelly an te gen pwojè pou fè restorasyon enviwonmantal demenaje (gade seksyon 1.f.).

Reprezay otojistis (kote moun pat tann lapolis ak lajistis fè travay yo pou pini sisplè) te rete yon pratik kouran, sitou nan zòn riral yo kote otorite lapolis avèk lajistis yo te bay yon sèvis ki limite oubyen ki pa egziste ditou. Dapre MINUSTAH, pann moun te toujou yon pratik kouran ki pat gen okenn konsekans legal oswa ki te gen konsekans legal limite. PNH lan anrejistre 106 ka kote yo pann moun konparativman avèk 113 ki te nan rapò pou ane 2011. Sitwayen yo te souvan riposte kont ajan lapolis yo, sitou apre ensidan kote polisye yo te sèvi ak zam pou tire sou sisplèk yo.

Malgre sa fèt mwens pase nan ane anvan yo, gen diskriminasyon nan sosyete a kont moun ki gen VIH/SIDA, yon maladi ki souvan asosye avèk kominote LGBT an. Genyen yon defile ki fèt chak ane nan mwa desanm, epi anpil moun fè erè epi yo asosye defile sa a avèk kominote LGBT an.

Seksyon 7. Dwa Travayè yo

a. Libète Asosyasyon epi Dwa pou Negosyasyon Kolektif

Lalwa pwoteje dwa kèk travayè genyen, eksepte anplwaye nan sektè piblik lan, pou yo kreye epi entegre sendika yo chwazi, epi pou yo fè grèv (avèk kèk

restriksyon). Malgré lalwa pèmèt negosyasyon kolektif, li pa egzije pou patwon yo rankontre oubyen negosye avèk sendika yo.

Lalwa mete anpil restriksyon sou dwa travayè. Pa egzanp, lalwa egzije pou nenpòt sendika gen otorizasyon davans gouvènman an pou yo kapab rekonèt yo. Lalwa pèmèt sèlman 4 kalite grèv ki legal: fè grèv pandan travayè yo nan pòs yo toujou, fè grèv san travayè yo pa abandone enstitisyon an, mache kite travay lan epi abandone enstitisyon an epi fè grèv an solidarite avèk lòt grèv. Anplwaye sèvis piblik yo ak anplwaye antrepriz sektè piblik lan pa gen dwa fè grèv. Lalwa defini anplwaye sèvis piblik yo kòm travayè ki “pa kapab sispann aktivite yo san sa pa lakòz yon danje grav pou sante ak sekirite piblik.” Yon peryòd preyavi 48 èdtan se yon obligasyon nan tout grèv, epi grèv yo pa kapab dire plis pase yon jou.

Lalwa entèdi revokasyon travayè poutèt aktivite sendika, epi patwon yo dwe peye yon amann chak fwa yo komèt yon vyolasyon. Men lalwa pa mande pou patwon yo re-anboche travayè yo te revoke ilegalman pou aktivite sendika, malgré travayè ki te pèdi travay yo ilegalman gen dwa pou yo rekipere nenpòt konpansasyon yo gen dwa resevwa. Lalwa, ki pa prevwa anyen pou travayè ki travay sou kontra ni pou travayè nan sektè enfòmèl la, anprensip pa pwoteje pifò travayè nan tout peyi an, pa egzanp travayè agrikòl, fonksyonè piblik, travayè nan min, epi travayè domestik.

Gouvènman an fè kèk ti efò pou fè respekte lalwa sou travay yo. Otorite gouvènman an uo, sendika yo, epi manm ki nan nivo nan faktori yo te elaji dyalòg yo tou. Tribunal travay yo, ki fonksyone sou sipèvizon MAST, gen responsabilite pou jije konfli nantravay. Te genyen yon sèl tribunal travay nan Pòtoprens. Nan pwovens yo, pati pleyan yo te gen opsyon legal pou yo itilize tribunal minisipal yo pou pwoblèm nan travay. Tribunal yo te feb epi yo pat efikas, epi gouvènman an pat fè respekte jijman yo. Anplis, MAST te fè sèvis medyasyon pou travayè patwon nan Pòtoprens ak Wanament. Lalwa egzije pou pati yo pase pa medyasyon sa a anvan yo pote zafè a nan tribunal travay la. Kòm kapasite jidisyè an limite, byen souvan sèvis medyasyon MAST yo te sèl rekou ofisyèl pou doleyans travayè yo. Men nan Pòtoprens, kote tribunal travay lan egziste, medyasyon MAST la te kapab reprezante yon etap anplis ki pwolonje san rezon pwoesis rezolisyon konfli yo, epi sa soti nan dezavantaj anplwaye a.

Dapre lalwa, sanksyon pou entèferans nan aktivite sendika se ant 1.000 goud ak 3.000 goud (\$25 - \$75). Amann ki ekri nan kòd travay lan pat ase wo pou dekoraje vyolasyon yo, epi byen souvan, otorite yo pat enpoze yo ni prelve yo.

Anreyalite, travayè yo te fè fas ak anpil difikilte nan lè yo t ap egzèse dwa libète asosyasyon yo. Te gen anpil sendika ki pat òganizasyon endepandan, men anreyalite se te yon pwolonjman pati politik yo. Pandan ane an, MAST te rekonèt twa novo sendika, epi faktori sektè tekstil yo ki baze nan Pòtoprens te etabli senk (5) novo filyal. Malgre sa, pousantaj chomaj la ak santiman anti-sendika nan mitan kèk ouvriye nan faktori yo te wo anpil epi pifò patwon yo te limite efò ki t ap fèt pou òganize sendika yo pou yo ka pa reyisi.

Nan la pratik, travayè yo te egzèse dwa yo genyen pou yo fè grèv. Remake gen yon grèv ki te fèt jou apre lalwa sou salè minimòm lan te antre an vigè nan mwa oktòb, lè travayè yo te pwoteste kont pri yo t ap peye yo pa pyès la. Malgre yo te entèdi travayè sektè piblik yo fè grèv, te genyen plizyè manifestasyon pandan ane an, menm pwofesè lekòl yo te fè manifestasyon tou.

Patwon yo te anjeneral etabli salè yo san yo pa konsilte pèsòn, epi yo pat negosye kolektivman. Diskriminasyon kont sendika te kouran. Nan sektè abiman an, pa egzanp, travayè yo te temwaye sou zak sispansyon, revokasyon epi lòt vanjans patwon yo te fè poutèt aktivite lejitim pou sendika, poutèt yo manm sendika, aksyon kolektif epi lòt aktivite asosyasyonèl lejitim pou sendika . Pa egzanp, nan fen ane an yon faktori abiman pat ofri pou re-anboche pifò nan 54 travayè yo te revoke nan mwa novanm 2011 apre yo te fin kòmanse òganize yon gwoup pou diskite epi chèche solisyon pou kondisyon travay, epi yo tout ansanm te mete administrasyon faktori an okouran enkyetid yo genyen sou kondisyon travay nan faktori an.

Te genyen tou rapò pou mete sou lis nwa epi sible pou revokasyon travayè ki te pi aktif kòm lidè epi kòm moun k ap òganize aktivite asosyasyon lalwa sanse pwoteje. Pa egzanp, nan mwa desanm, yon lòt faktori abiman pat re-anboche okenn nan 146 travayè li te revoke yo paske yo te patisipe nan yon grèv nan mwa me 2011. Administrasyon an te mete travayè li te revoke yo sou yon "lis nwa" epi li fè sikile lis sa a nan anpil faktori pou antrave oubyen pou anpeche travayè sa yo jwenn travay nan lavni nan lòt faktori. Dapre administrasyon faktori a, li te revoke kèk nan travayè yo paske yo te komèt vyolans oubyen destrikson lè faktori a te fèmen pandan grèv lan men li pat bay okenn prèv sou kalite konpòtman sa a.

Rapò pwogram Òganizasyon Entènasyonal Travay lan (OIT) ki rele Better Work (Pi Bon Travay) te fè nan mwa oktòb la te fè remake entèferans nan aktivite sendika nan sektè abiman an. Rapò sa a pale de pèsònèl ki travay nan administrasyon yon faktori ki te patisipe nan yon reyinyon sendika epi te diskrimine kont manm sendika yo.

b. Entèdikskyon Travay Fòse oubyen Obligatwa

Lalwa entèdi tout kalite travay fòse oubyen obligatwa; men, anreyalite, gouvènman an pat fè respekte lalwa sa yo. MAST te administre resous polisyè pou li te sove kèk timoun ki te trafike nan travay fòse. MAST ak Komisyon tripatit HOPE lan te fè efò pou adrese entimidasyon ak abi patwon yo nan sektè tekstil lan avèk pwopriyetè faktori yo pou kapab garanti kantite èdtan travay yo te an konfòmite ak lalwa nasyonal sou travay lan.

Dapre kèk rapò ki fè konnen, anprensip, gen travay fòse oubyen travay obligatwa ki konn fêt espesyalman nan ka kote timoun ki travay kòm domestik, epi ki rele restavèk yo, te fè travay fòse. Nan sektè abiman an, te genyen rapò sou plizyè pratik ki, lè ou gade yo ansanm, pat ann akò avèk nòm entènasyonal sou travay fòse yo, pa egzanp: egzije travayè yo travay èdtan siplemantè ki depase limit legal la; menase pou revoke oubyen sispann travayè yo si yo refize travay èdtan siplemantè sa yo; epi fizikman anpeche travayè yo ale kite izin lan an tout libète, pa egzanp mete gad ame nan sòti izin lan, epi fèmen baryè yo ak kle pou anpeche travayè yo soti san asistans gad yo, epi souvan pa bay travayè yo lese-pase yo ki nesesè pou kite izin lan. Nan plizyè ka, administrasyon an te kòmanse pran mezi pou remedye sityasyon sa a nan fen ane a.

Gade tou piblikasyon Depatman Deta a . *Trafficking in Persons Report* nan www.state.gov/j/tip.

c. Entèdiksyon Travay Timoun epi Laj Minimòm pou Travay

Pi piti laj pou konpayi anplwaye yon moun nan sektè endistryèl, agrikòl oubyen komèsyal yo se 15 an. Laj minimòm pou anplwaye yon moun kòm apranti se 14 an. Lalwa entèdi jenn moun ak timoun fè okenn travay ki kapab gen danje ladan, ki anpeche jenn moun lan oubyen timoun lan kontinye ale lekòl oubyen ki fè jenn moun lan oubyen timoun lan yon tò nan sante ak nan devlopman fizik, mantal, espirityèl, moral oubyen sosyal li. Travay sa yo se nenpòt aktivite kriminèl. Lalwa entèdi tou pou timoun minè travay nan kondisyon ki prezante danje, tankou travay nan min, konstriksyon, oubyen sèvisdijyèn, epi li entèdi minè ki poko 18 an travay lannwit nan antrepriz endistriyèl.

Pa gen restriksyon sou laj minimòm pou travay nan sèvis domestik, epi pat gen sanksyon nan lajistik pou moun ki anplwaye timoun nan travay domestik si kalite ak kondisyon travay lan pa reprezante yon danje pou sante, sekirite oubyen

developman moral travayè an. Lalwa egzije pou patwon yo peye travayè domestik ki gen plis pase 15 an yo, donk sa pèmèt patwon travayè domestik yo sèvi avèk "manje epi lojman" kòm fason ki pa kontwole pou peye travayè ki poko gen laj 15 an yo. Malgre lalwa yo prevwa edikasyon gratis nan lekòl primè ki obligatwa pou tout timoun, timoun yo oblige ale nan lekòl pandan sèlman sis (6) ane, donk sa fè timoun ki gen laj ant 12 a 14 an (ki pa oblige al lekòl, men lalwa entèdi yo travay) vilnerab anpil nan zafè timoun k ap travay la, menm nan pi move fòm travay timoun fè a.

Jèn timoun ki gen laj ant 15 a 18 an k ap chèche travay dwe jwenn yon otorizasyon travay nan Ministè Afè Sosyal ak Travay lan, sòfsi yo travay nan sèvis domestik. Konpayi ki anboche minè ki pa gen otorizasyon travay yo riske soufri sinksyon ak amann ki ka rive ant 3.000 goud a 5.000 goud (\$75 a \$125).

MAST, pa mwayen IBESR, genyen otorite pou fè respekte lalwa sou zafè timoun k ap travay yo. Gouvènman an te fè konnen kapasite IBESR genyen pou li mennen ankèt efikas sou zafè timoun k ap travay lan te limite paske pat gen ase pèsònèl ni ase materyèl debaz . Gouvènman an pat pibliye estatistik sou ankèt ki fèt osijè vvolasyon lalwa ki gen rapò ak timoun k ap travay oubyen sou sinksyon ki enpoze apre ankèt sa yo. Gouvènman an ak IBESR patikilye te manke pwogram pou pwoteksyon sosyal ak yon lejislasyon ki efikas pou garanti lalwa sa respekte epi pou elimine pi move fòm travay timoun yo ap fè a.

Gouvènman an etabli yon komisyón entèministeryèl ki te gen ladan manm sosyete sivil lan, sendika yo, ak patwon yo pou chèche solisyon nan zafè timoun k ap travay la. Komisyón an te òganize evènman pou konsyantize piblik lan osijè timoun k ap travay la; prensipalman, yo òganize yon jounen nasyonal pou lite kont fè timoun travay kòm domestik, epi fè yon chitatande ki kouvri plizyè tèm konsènan pwoblèm timoun k ap travay nan senk (5) zòn jeyografik.

BPM ak PNH te gen responsabilite pou mennen ankèt sou krim ki fèt kont timoun. BPM te refere timoun ki eksplwate epi ki te viktim abi bay IBESR ak ONG ki patnè yo pou sèvis sosyal. Malgre BPM gen otorite pou li reyaji lè gen swadizan yon abi ki fèt epi arete moun ki dapre akizasyon yo te ekplwate timoun k ap travay kòm domestik yo, BPM lan pat mennen ankèt sou okenn dosye restavèk paske pat gen okenn sinksyon nan lajistis li ta kapab enpoze sou moun ki te eksplwate timoun yo nan sans sa a.

Nan pifò ka yo, timoun ki poko gen laj 15 an te travay nan sektè enfòmèl lan pou konplete revni fanmi yo. Nan aktivite ak sektè kote timoun yo travay se agrikilti

pou sibzistans, aktivite komèsyal nan lari, tankou vann machandiz, lave machin, pote chay nan mache piblik an nan estasyon otobis, epi mande nan lari. Timoun te travay tou avèk paran yo nan ti jaden fanmi yo, menmsi pou santaj chomaj lan nan mitan adilt yo te anpeche anpil timoun travay chan agrikòl komèsyal.

Pi move fòm travay timoun konn fè yo, sitou nan sèvis domestik, kontinye reprezante yon pwoblèm ki te anrasine nan sosyete a. OIM te mennen yon ankèt nan mwa me ki te kalkile te gen ant 250.000 a 500.000 timoun ki t ap fè travay domestik kòm restavèk. Dapre kalkil yo, 225.000 timoun te travay kòm restavèk nan zòn iben peyi an. Majorite restavèk yo se te tifi ki gen laj ant 5 an a 17 an. Nan eksplwatasyon restavèk yo, anjeneral, fanmi yo te fòse yo travay yon kantite èdtan eksesif pou fè travay ki difisil fizikman san yo pa peye yo pwopòsyonèlman pou kantite travay yo fè an, ni san yo pa bay yo manje adekwa. Byen souvan, fanmi yo te refize bay yo yon edikasyon, epi yo te fè yo sibi abi fizik oubyen seksyèl tou. Byen souvan, piske yo pat gen mwayen pou okipe timoun yo, se te paran tifi yo menm ki te mete yo travay nan kay moun lavil, tandiske pi souvan yo te eksplwate ti gason pou lajan nan fè travay agrikòl. Òdinèman, restavèk ki pa sove kite fanmi kote yo ye a rete nan fanmi an jis yo gen laj 14 an. Anpil fanmi te fòse restavèk yo kite anvan yo rive laj 15 an pou yo pa oblige peye yo, menm jan lalwa egzije a. Gen lòt fanmi ki pa okipe lalwa, byen souvan yo pa sibi okenn sanksyon.

Travay nan lari te ekspoze timoun yo nan tout kalite danje, pa egzanp move tan, aksidan machin epi krim. Tout kantite timoun ki te deplase oubyen ki vin òfelen nan tranblemanditè 2010 lan te vin ogmante kantite restavèk ak timoun ki te nan lari yo. Restavèk, ki sove oubyen sa fanmi yo abandone yo, te reprezante yon pwopòsyon enpòtan nan gwo popilasyon timoun ki t ap viv nan lari yo. Gang kriminèl yo te fòse anpil nan timoun sa yo antre nan aktivite pwostitisyon oubyen kriminalite, tandiske gen lòt timoun ki te tounen machann nan lari oubyen mandyan.

Gade tou nan dokiman Depatman Travay lan, Department of Labor's *Findings on the Worst Forms of Child Labor* nan www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm.

d. Kondisyon travay ki akzeptab

Nan mwa oktòb, salè minimòm pou yon jounen travay nan konpayi reyekspòtasyon endistriyèl yo te ogmante, soti nan 150 goud pou rive nan 200 goud pa jou (\$3,75 a \$5) . Salè travayè ki te touche pa pyès yo te 300 goud (\$7,50) pou yon jounen uit (8) èdtan travay. Pou tout lòt travay endistriyèl

komèsyal, salè minimòm lan te fikse a 200 goud pa jou (\$5) pou yon jounen uit (8) èdtan travay.

Lalwa etabli jounen travay nòmal lan nan sektè endistriyèl, komèsyal epi agrikòl yo a uit (8) èdtan epi semèn travay lan a 48 èdtan epi 24 èdtan repo ak konje peye pa ane. Li egzije tou peman pou èdtan travay siplemantè epi li entèdi èdtan siplemantè eksesif ki obligatwa. Malgre sa, lalwa bay egzansyon nan sektè swen sante, ebèjman, manje ak bwason, epi divètisman yo; travay administratif; epi biznis familyal ki anboche manm nan fanmi an sèlman. Direksyon Travay lan kapab akòde egzansyon pou lòt anplwaye lalwa pa presizeman egzante. Lalwa pa bay okenn presizyon konsènan entèdiksyon travay èdtan siplemantè pou anplwaye sektè piblik yo, epi li vag menm jan an tou osijè dwa moun k ap fè travay domestik genyen konsènan kantite èdtan travay, salè, vakans, epi montan konpansasyon yo dwe resevwa apre revokasyon. Lalwa etabli règleman minimòm konsènan sante ak sekirite.

Menmsi lalwa bay MAST responsabilite pou li fè respekte tout yon seri mezi ki gen rapò ak travay, yo pat aplike lalwa sou salè minimòm, semèn travay nòmal lan, pri siperyè pou èdtan travay siplemantè, entèdiksyon èdtan siplemantè eksesif obligatwa yo epi sekirite ak sante nan afè travay yon fason efikas. Sanskyon yo pat ase pou dekouraje vyolasyon yo, epi otorite yo pat enpoze sanksyon sa yo. Sanksyon an, lè yon patwon pa aplike lalwa sou sante ak sekirite nan travay, se 200 a 2.000 goud (\$ 5,00- \$50) oubyen yon maksimòm twa mwa nan prizon. Sanksyon pou vyolasyon lalwa sou salè minimòm lan oubyen kantite èdtan travay ki etabli nan kòd travay lan se 1.000 goud a 3.000 goud (\$25 a \$75).

Kapasite ministè an pou fè respekte dispozisyon kòd travay nan lalwa nasyonal ak entènasyonal yo te limite paske pat gen ase resous imèn epi te gen lòt restriksyon ankò. Pandan ane a, MAST te enspekte 25 faktori asanblaj nan Pòtoprens. Travay enspeksyon an nan kapital la ak nan lòt vil yo te soufri difikilte tankou restriksyon bidjetè, fèblès nan pwofesyonalis, epi yo pat gen sipò fòs lapolis.

Nan mwa avril, yon dekrè prezidansyèl te nonmen yon nouvo pwotektè dwa travayè nan sektè tekstil la, epi dekrè a te defini wòl ak responsabilite pwotektè dwa travayè yo. Pwotektè sa a te fè medyasyon nan de (2) dezagreman ki te genyen ant travayè yo ak patwon yo nan faktori tekstil yo ane sa a.

Rapò Better Work OIT an te anrejistre pwoblèm grav nan konsènan èdtan siplemantè. Nan 10 faktori, patwon yo pat respekte limit sou kantite èdtan siplemantè yo. Nan ka sa yo, travayè yo te travay èdtan siplemantè pandan plis

pase 80 èdtan nan yon peryòd twa mwa, ki se limit ki defini nan kòd travay lan,. Dapre rapò an tou, gen 10 faktori ki pat mande MAST otorizasyon pou travay èdtan siplemantè epi sis ladan yo pat mande otorizasyon pou travay ledimanch, menm jan lalwa egzije sa.

Majorite sitwayen yo te travay nan sektè enfòmèl lan ak nan agrikilti sibzistans, de (2) sektè kote lalwa sou salè minimòm yo pat an vigè, epi kote yon salè ki ant 20 a 30 (\$0,50-\$0,75) goud pou yon jounen travay te yon bagay kouran.

Te toujou genyen rapò sou moun ki pat respekte lalwa sou salè minimòm lan, poz nan jounen travay lan, sèvis sante ak premye swen, epi pwoteksyon travayè yo nan sektè endistriyèl la ak nan sektè asanblaj lan. Te genyen amelyorasyon nan anpil nan domèn sa yo, men anjeneral yo pat tèlman respekte li. Te genyen pwoblèm ki te afekte tout sektè endistriyèl la tankou salè minimòm, kontra travay, èdtan travay, epi asèlman seksyèl.

Pat gen okenn gwoup ki te ransable done fòmèl, men sendika yo te fè konnen byen souvan ensidan kote moun blese nan travay te konn rive nan sektè konstriksyon ak travo piblik.